ONDERWIJS NETWERK ANTWERPEN
SAMEN SCHOOL MAKEN

Antwerpse onderwijsmonitor Schooljaar 2016-2017

Opvolging van indicatoren met relatie tot ongekwalificeerde uitstroom

Onderwijsnetwerk Antwerpen & Studiedienst - Stad Antwerpen

Inhoud

1. Inleiding 2
2. Ongekwalificeerde uitstroom 4
3. Basisonderwijs 6
   3.1. Schoolse vertraging en zittenblijven 7
   3.2. Ongewettigde afwezigheden 9
      3.2.1. Hoe ouder de leerling, hoe minder ongewettigde afwezigheden 9
      3.2.2. Ongewettigde afwezigheden per wijk 11
      3.2.3. Verband schoolse vertraging en ongewettigde afwezigheden 12
4. Secundair onderwijs 14
   4.1. Zittenblijven en schoolse vertraging 15
   4.2. Spijbelen 16
      4.2.1. Leerplichtig vs. niet-leerplichtig 17
      4.2.2. Verschillen per onderwijsvorm 18
      4.2.3. Spijbelgedrag meer aanwezig in sommige Antwerpse wijken 21
   4.3. Spijbelaars en schoolse vertraging 22
5. Samenvatting en conclusies 24
   5.1. Basisonderwijs 24
   5.2. Secundair onderwijs 26
   5.3. Aanpak en aanbevelingen 27
      5.3.1. Preventieve aanpak 28
      5.3.2. Risicojongeren 30
      5.3.3. Brede leer- en leefomgeving 31

Figuur 1: Evolutie ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen en Vlaanderen 4
Figuur 2: Vroegtijdig schoolverlaten in Antwerpen naar leerlingenkenmerken en in vergelijking met Vlaanderen 5
Figuur 3: Aantal leerlingen in het gewoon basisionderwijs in het schooljaar 2016 -2017....6
Figuur 4: evolutie in percentage zittenblijvers in het basisonderwijs....7
Figuur 5: Evolutie in percentage leerlingen met schoolse vertraging in het basisonderwijs....7
Figuur 6: Verdeling leerlingen gewoon lager onderwijs met schoolse vertraging over Antwerpse buurten (naar woonplaats leerling)....8
Figuur 7: Aantal leerlingen met problematische afwezigheden in het gewone basisonderwijs (t.o.v. totaal aantal leerlingen) 9
Figuur 8: Problematische afwezigheden in het basisonderwijs per onderwijsvorm.... 10
Figuur 9: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs per buurt (naar woonplaats van de leerling) .. 11
Figuur 10: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs in vergelijking met het aantal leerlingen (naar woonplaats van de leerling) 12
Figuur 11: Verband ongewettigde afwezigheden en schoolse vertraging in het basisonderwijs 12
Figuur 12: Procentueel aantal leerlingen en spijbelaars met schoolse vertraging in het basisonderwijs 13
Figuur 13: Verdeling leerplichtige en niet-leerplichtige leerlingen per onderwijsvorm 14
Figuur 14: Procentueel aantal leerlingen met schoolse vertraging per onderwijsvorm 15
Figuur 15: Verdeling leerlingen gewoon secundair onderwijs met schoolse vertraging over Antwerpse buurten (naar woonplaats leerling).... 16
Figuur 16: Procentueel aantal spijbelaars bij leerplichtige en niet-leerplichtige leerlingen.... 17
Figuur 17: Procentueel aantal spijbelende leerlingen t.o.v. het totaal aantal leerlingen per onderwijsvorm.... 17
Figuur 18: Procentueel aantal leerplichtige en niet-leerplichtige spijbelaars per onderwijsvorm 18
Figuur 19: Aantal spijbelaars per onderwijsvorm.... 19
Figuur 20: Aantal spijbelende leerlingen t.o.v. totaal aantal leerlingen 20
Figuur 21: Procentueel aantal spijbelende jongens en meisjes per onderwijsvorm.... 20
Figuur 22: Ernst van het spijbelgedrag per onderwijsvorm 21
Figuur 23: Percentage spijbelaars in het secundair onderwijs per wijk (naar woonplaats van de leerling) 21
Figuur 24: Relatie tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag in het secundair onderwijs.... 22
Figuur 25: Procentueel aantal spijbelaars per onderwijsvorm t.o.v. de leerlingenpopulatie in het secundair onderwijs.... 22
Figuur 26: Relatie tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag in het secundair onderwijs per onderwijsvorm.... 23

1. Inleiding

Voor het tweede jaar op rij wordt er door Onderwijsnetwerk Antwerpen een onderwijsmonitor samengesteld om de leerloopbanen van Antwerpse jongeren in kaart te brengen en te monitoren. Samen met de studiedienst is er een analyse gemaakt van cruciale leerloopbaan-indicatoren die de schoolloopbaan van de leerlingen in Antwerpen mee bepalen. We hebben dit vnl. gedaan a.d.h.v. de meest recente cijfers over het schooljaar 2016-2017.

Het Onderwijsnetwerk Antwerpen werkt aan de strategische doelstelling om zo veel mogelijk jongeren een kwalificatie te laten behalen die leidt tot toegang tot hoger onderwijs of naar de arbeidsmarkt. Hierbij wordt er ingezet op het reduceren en voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten. In deze onderwijsmonitor wordt er dan ook eerst stil gestaan bij de evolutie van ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen en Vlaanderen.

Verder wordt er ingegaan op andere factoren die de schoolloopbaan van jongeren kan beïnvloeden. Zo hebben zittenblijven en schoolse vertraging een grote invloed op de schoolloopbaan van kinderen. Het kan o.a. leiden tot laag welbevinden, spijbelen, schoolmoeheid en grensoverschrijdend gedrag, waardoor het een grote impact heeft op ongekwalificeerde uitstroom.

De analyse van deze cijfers over zittenblijven en schoolse vertraging in het lager en secundair onderwijs krijgen een prominente plaats in dit rapport. We nemen deze termen vaak samen, maar toch zijn deze niet hetzelfde. Leerlingen kunnen schoolse vertraging oplopen omwille van verschillende redenen, waarvan blijven zitten één van de belangrijkste blijft. Schoolse vertraging wordt berekend op basis van de geboortedatum van het kind en het schooljaar waarop het theoretisch zou moeten ingeschreven zijn. Een zittenblijver is iemand die op 01/02 van het huidig schooljaar in hetzelfde leerjaar is ingeschreven als een jaar eerder.

De ongewettigde afwezigheden van Antwerpse scholieren worden nadien in kaart gebracht en geanalyseerd, waardoor we zullen zien dat spijbelen, zittenblijven en ongekwalificeerde uitstroom onderling gerelateerd zijn. Omdat de cijfers van het schooljaar 2016-2017 uit een andere databron komen is het statistisch onvoorzichtig om de vergelijking te maken met vorige schooljaren. Daarom worden de spijbelcijfers niet vergeleken met de voorbije schooljaren.

Tot vorig schooljaar gebeurde de registratie van spijbelaars via de scholen die hun aantal spijbelaars doorgaven aan de CLB-medewerker die op hun beurt de gegevens invoerden in het datasysteem van het Centraal Meldpunt voor Risicojongeren (CMP). Dankzij het invoeren van het Discimus systeem door Vlaanderen en het verfijnen van de lokale afspraken (o.a. registratie van L code tem 1^{e} lesuur, vanaf 2^{e} lesuur B code) gebeurt de registratie steeds nauwgezetter.

Om de foutenmarge nog verder te verkleinen is er sinds schooljaar 2016-2017 een overeenkomst gesloten tussen het Centraal Meldpunt voor Risicojongeren en de uitvoerders van het registratiesysteem van de CLB's (LARS). De spijbelcijfers werden door Discimus al doorgegeven naar het LARS systeem. Vanaf het schooljaar 2016-2017 kan door een nieuwe samenwerking tussen het CMP, de vier Antwerpse CLB directies en LARS de data rechtsreeks gegenereerd worden en is er geen manuele opvraging meer nodig van school naar CLB.

We beginnen dit rapport met de analyse van de cijfers en gegevens en sluiten af met enkele conclusies en aanbevelingen.

2. Ongekwalificeerde uitstroom

Omdat het binnen de doelstelling van het Onderwijsnetwerk Antwerpen cruciaal is om in te zetten op het reduceren van vroegtijdig schoolverlaten, schetsen we hier een actueel beeld en de evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom en maken we een vergelijking met de Vlaamse situatie. De meest recente gegevens dateren van het schooljaar 2015-2016.

In het derde Vlaamse rapport "vroegtijdig schoolverlaten in het Vlaams secundair onderwijs" worden vroegtijdig schoolverlaters (VSV) gedefinieerd als jongeren die niet meer leerplichtig zijn en die het Vlaamse secundair onderwijs verlaten zonder dat ze hun kwalificatie hebben voltooid. Deze definitie is aangescherpt t.o.v. de twee vorige edities. Leerlingen in alternatief kwalificerende trajecten, dus in de richting OV1 en OV2 in het buitengewoon secundair onderwijs, kunnen geen kwalificatiecriterium behalen en worden dus niet langer tot de categorie van vroegtijdig schoolverlaters gerekend. Voor al de schooljaren sinds 2010 heeft men de ongekwalificeerde uitstroom opnieuw berekend, zonder deze groep te betrekken. De cijfers die hier worden voorgesteld zijn gebaseerd op de meest recente Vlaamse administratieve data.

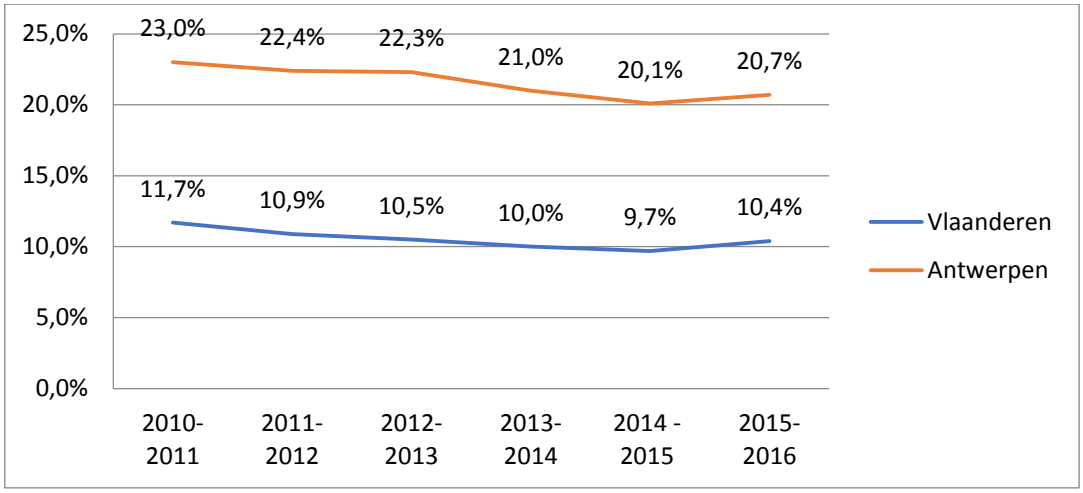

Figuur 1: Evolutie ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen en Vlaanderen

We zien in deze cijfers, dat het aantal vroegtijdig schoolverlaters in Vlaanderen en Antwerpen opnieuw is gestegen, nadat het 5 jaar na elkaar gedaald was. In het schooljaar 2015-2016 verliet 10,4% van alle leerlingen in Vlaanderen de schoolbanken zonder kwalificatie. In Antwerpen blijft dit aantal dubbel zo groot en stroomde één vijfde van de leerlingen ongekwalificeerd uit. Dit verschil tussen Antwerpen en Vlaanderen kan verklaard worden door het verschil in het profiel van de Antwerpse leerlingen en de context waarin deze opgroeien. Er zijn vier leerlingkenmerken die Vlaanderen in rekening brengt om mee te bepalen of een jongere in "onderwijskansarmoede" opgroeit. De jongere tikt het eerste kenmerk aan als er in het gezin geen Nederlands wordt gesproken, het tweede als de moeder maximaal het lager secundair onderwijs heeft afgewerkt, het derde als de leerling in een buurt woont waar er een hoge mate is van schoolse vertraging en het vierde als hij of zij een schooltoelage ontvangt. (Onderwijs Vlaanderen, 2018)

	Antwerpen			Vlaanderen
Aantal leerling-kenmerken	Aantal VSV	Aantal VSV + gekwalificeerde uitstroom	% VSV	% VSV
0	116	1127	10,3%	4,4%
1	213	1413	15,1%	9,7%
2	287	1037	27,7%	19%
3 of meer	443	1760	25,2%	24,2%
Geen gegevens	107	284	37,7%	31%
Totaal	1166	5621	20,7%	10,4%

Figuur 2: Vroegtijdig schoolverlaten in Antwerpen naar leerlingkenmerken en in vergelijking met Vlaanderen

In Antwerpen tikken er duidelijk meer van de vroegtijdig schoolverlaters aan, op één of meer van leerlingkenmerken.

Er zijn verschillende redenen, waarom jongeren ongekwalificeerd uitstromen. Deze hangen vaak samen met hun schoolloopbaan zelf, wanneer er bijvoorbeeld een foute studiekeuze wordt gemaakt. Maar ook persoonlijke problematieken spelen een rol. De stijging in het schooljaar 2015-2016 kan mogelijk gelinkt zijn aan de heropleving van onze economie. De aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt is groot voor jongeren zonder diploma of met een moeilijke schoolloopbaan. Wanneer ze echter later terug zonder werk vallen, is het vinden van een nieuwe job niet eenvoudig.

Deze bevindingen hebben mee geleid tot recente hervormingen zoals de modernisering van het secundair onderwijs en duaal leren, waarmee men inzet op het voorkomen van ongekwalificeerde uitstroom. Dit gebeurt naast de Europese aanbevelingen, zoals o.a. het inzetten op een zo hoog mogelijke kleuterparticipatie en aandacht voor een ononderbroken leerloopbaan. In Vlaanderen zijn deze aanbevelingen opgenomen in de conceptnota 'samen tegen schooluitval'.

3. Basisonderwijs

In het schooljaar 2016-2017 waren in de stad Antwerpen 62.426 leerlingen ingeschreven in het gewone basisonderwijs, waarvan 37.328 in het lager onderwijs en 25.098 in het kleuteronderwijs. In totaal waren er 1312 leerlingen meer ingeschreven dan het schooljaar 2015-2016, toen er 24.886 kleuters werden ingeschreven en 36.128 leerlingen in de lagere school zaten.

	Leerlingen	leerplichtige lln
	2016-2017	2016-2017
Gewoon basisonderwijs	**62.426**	**37.637**
3de kleuter	7.180	351
1ste leerjaar	7.237	7.195
2de leerjaar	6.732	6.732
3de leerjaar	6.396	6.396
4de leerjaar	6.223	6.223
5de leerjaar	5.773	5.773
6de leerjaar	4.967	4.967
Buitengewoon basisonderwijs	**2.303**	**2.123**

Figuur 3: Aantal leerlingen in het gewoon basisionderwijs in het schooljaar 2016 -2017

Van al deze leerlingen in het gewoon basisonderwijs waren er 37.637 leerplichtig, waarvan 351 leerlingen in de derde kleuterklas. Dit is 4,9% van alle kleuters en een lichte stijging t.o.v. het vorige schooljaar toen er 323 of 4,5% leerplichtige kleuters waren. In het eerste leerjaar zitten er 42 leerlingen die nog niet leerplichtig zijn.

In het buitengewoon onderwijs werden er in het schooljaar 2016-2017, 2.303 leerlingen ingeschreven, waarvan er 2.123 leerplichtig waren. Dit is 3,6% van het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs. Er zijn 107 ingeschreven jongeren minder t.o.v. het vorige schooljaar. Toen ging 3,8% van alle leerlingen in het basisonderwijs naar het buitengewoon onderwijs. De daling van het aantal inschrijving is mogelijk te linken aan de hervorming naar een meer inclusief onderwijs, waar kinderen met specifieke onderwijsbehoeften, ook naar school kunnen gaan in een gewone school.

3.1. Schoolse vertraging en zittenblijven

De laatste jaren is er in Vlaanderen en zeker in Antwerpen een duidelijke daling geweest van het percentage zittenblijvers in de lagere school. Deze daling heeft zich niet verder gezet in het voorbije schooljaar. We zien een stagnering van het aantal zittenblijvers voor zowel Vlaanderen als Antwerpen met respectievelijk 1,9 en 3,6% zittenblijvers.

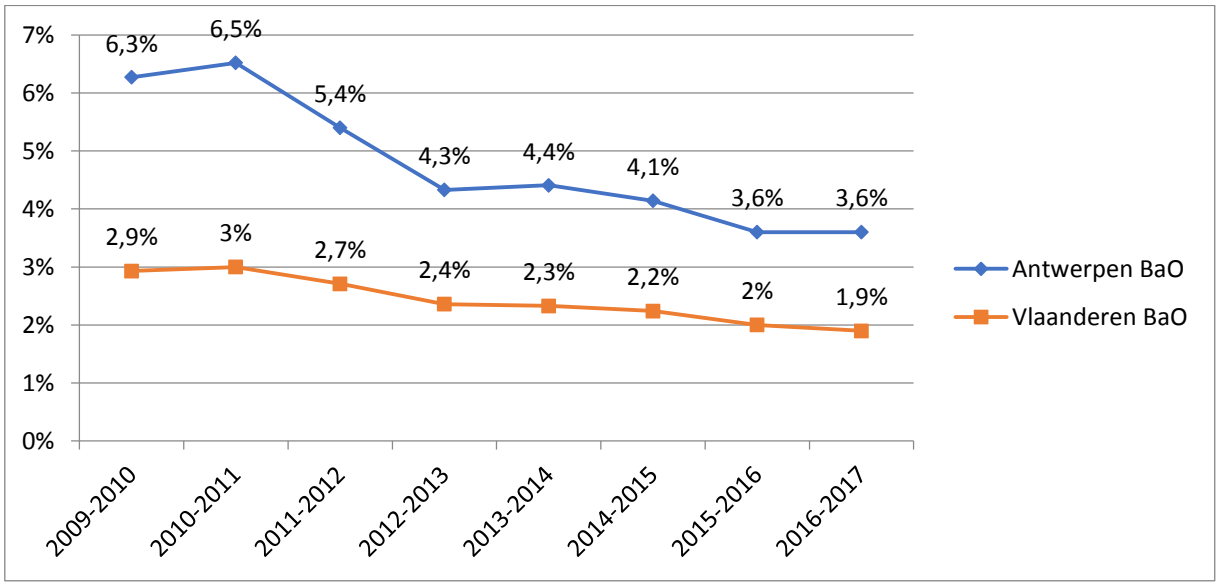

Figuur 4: evolutie in percentage zittenblijvers in het basisonderwijs

Doordat het aantal leerlingen toeneemt, stijgt het absolute aantal leerlingen dat is blijven zitten wel. Dit betekent dat er in de stad Antwerpen 1.241 zittenblijvers waren t.o.v. 1.195 in het schooljaar 2015-2016. Een absolute stijging van 46 leerlingen.

Meer dan 1/3 en dus het grootste aandeel van de zittenblijvers vinden we terug in het eerste leerjaar. Het aantal zittenblijvers daalt naarmate de leerlingen ouder worden. Een mogelijke verklaring voor het hoge cijfers in het eerste leerjaar kan liggen aan het feit dat veel ouders nog steeds onvoldoende op de hoogte zijn, dat hun kinderen vanaf zes jaar moeten voldoen aan de leerplicht.

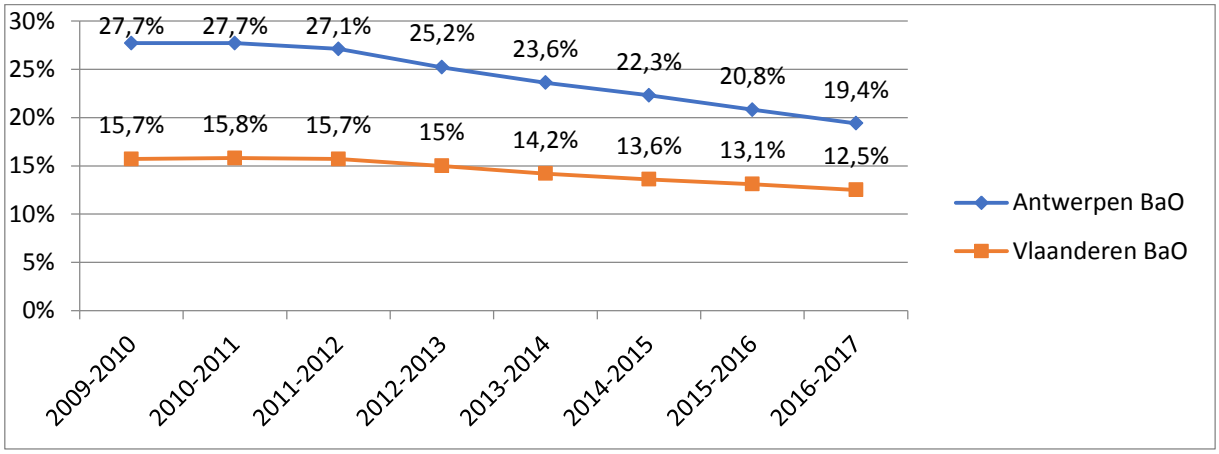

Figuur 5: Evolutie in percentage leerlingen met schoolse vertraging in het basisonderwijs

De voorbije jaren was het verband tussen zittenblijven en schoolse vertraging duidelijk zichtbaar in de gemiddelde cijfers. Hoe minder jongeren hun jaar moesten over doen, hoe minder groot het aantal leerlingen met schoolse vertraging was. In het schooljaar 2016-2017 echter daalt het aantal jongeren met schoolse vertraging in Vlaanderen en Antwerpen, terwijl het aantal zittenblijvers stagneert.

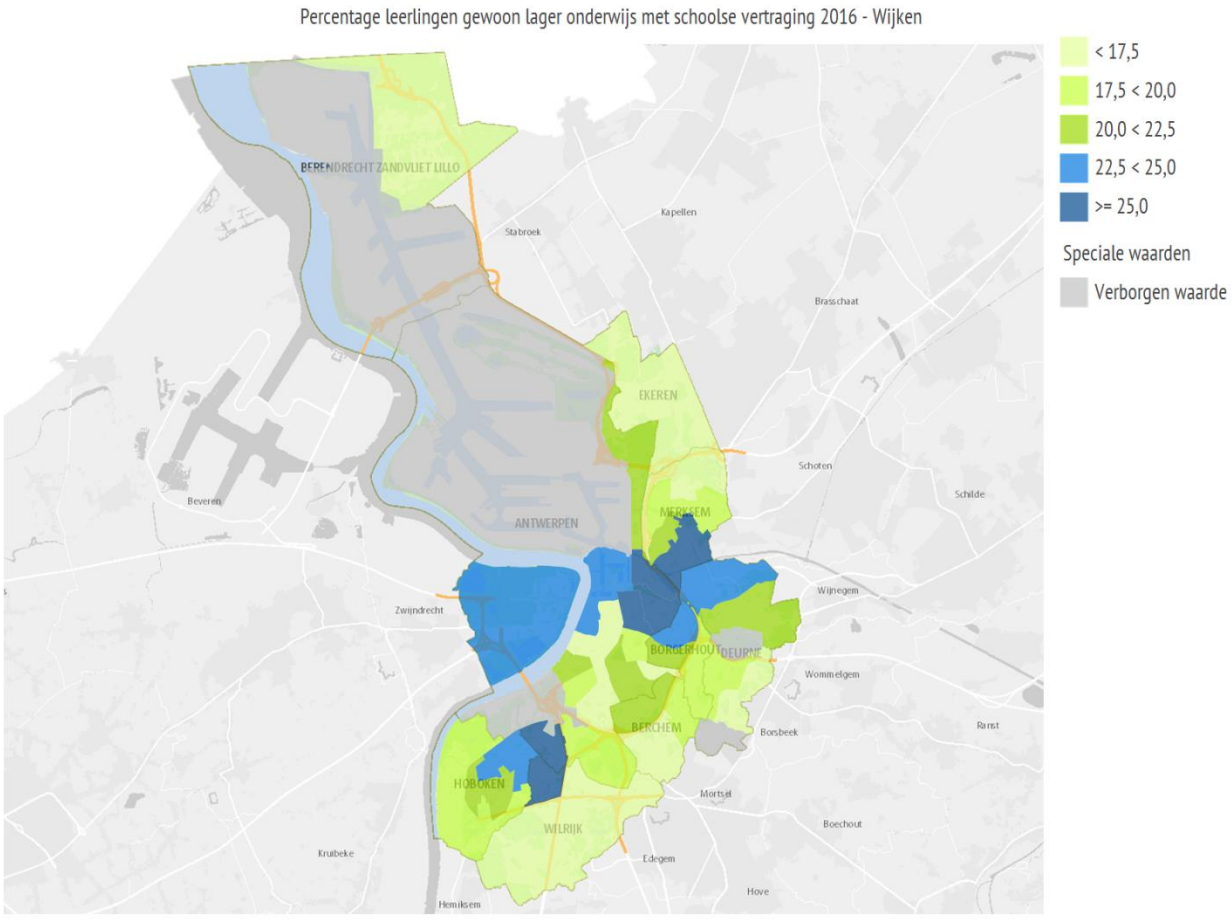

Bron: Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Begroting en Gegevensbeheer

Figuur 6: Verdeling leerlingen gewoon lager onderwijs met schoolse vertraging over Antwerpse buurten (naar woonplaats leerling)

In de vorige onderwijsmonitor werd al notie gemaakt van het feit dat er bepaalde wijken zijn waar het aantal leerlingen met schoolse vertraging beduidend groter is. Deze bevindingen worden bevestigd door de actuele cijfers. Meer dan 20% van de leerlingen die in Borgerhout, Deurne, Merksem, Linkeroever of op het Kiel wonen hebben schoolse vertraging. Binnen deze zones is er nood aan gerichte acties.

In het schooljaar 2017-2018 is er gestart met gerichte acties in de wijk Antwerpen-Kiel in het kader van A'rea 2020. Welke effect deze acties hebben zal in de onderwijsmonitors van de volgende schooljaren beschreven worden. Dit jaar is men gestart met het bepalen van indicatoren en het verzamelen van gegevens. Nadien pas kan er geëvalueerd worden welke acties effect hebben en of er acties kunnen vertaald worden naar andere probleemwijken.

3.2. Ongewettigd afwezigheden

In het schooljaar 2016-2017 waren er in het basisonderwijs (gewoon en buitengewoon) 2.477 leerlingen die 10 of meer halve dagen ongewettigd afwezig zijn geweest gedurende het schooljaar. Dit is 6,2% van het totale aantal leerplichtige leerlingen en een stijging met meer dan 2% t.o.v. het vorige schooljaar. Zoals reeds verklaard in de inleiding kunnen we echter geen evolutie schetsen t.o.v. de vorige jaren omwille van de nieuwe registratiemethode.

	Spijbelaars	Leerlingen	% tov alle lln	leerplichtige lln*	% tov leerplichtige lln
	2016-2017	2016-2017	2016-2017	2016-2017	2016-2017
Gewoon basisonderwijs	**2098**	**62.426**	**3,4%**	**37.637**	**5,6%**
3de kleuter	86	7.180	1,2%	351	24,5%
1ste leerjaar	598	7.237	8,3%	7.195	8,3%
2de leerjaar	422	6.732	6,3%	6.732	6,3%
3de leerjaar	311	6.396	4,9%	6.396	4,9%
4de leerjaar	290	6.223	4,7%	6.223	4,7%
5de leerjaar	266	5.773	4,6%	5.773	4,6%
6de leerjaar	125	4.967	2,5%	4.967	2,5%

Figuur 7: Aantal leerlingen met problematische afwezigheden in het gewone basisonderwijs (t.o.v. totaal aantal leerlingen)

Wanneer we een opdeling maken in soort onderwijs, tellen we in het gewoon basisonderwijs 2.098 leerlingen die meer dan 10 halve dagen afwezig zijn geweest, dit is 5,6% van alle leerplichtige leerlingen in het gewone basisonderwijs. Enkel de meerderjarige kleuters worden hier gezien als spijbelaars.

3.2.1. Hoe ouder de leerling, hoe minder ongewettigde afwezigheden

Verder kunnen we uit deze cijfers ook afleiden dat het aantal spijbelende jongeren afneemt, naarmate deze leerlingen ouder worden. Het grootse deel van de leerplichtige spijbelaars zit in de derde kleuterklas (24,5%) of in de eerste graad van de lagere school (8,3% en 6,3%). In het derde, vierde en vijfde leerjaar is iets minder dan van 5% (leerplichtige) leerlingen problematisch afwezig. Dit aantal daalt sterk naar 2,5% in het zesde studiejaar van de lagere school.

Het is opvallend dat er in het gewone kleuteronderwijs bijna een kwart van alle leerplichtige kleuters meer dan 10 halve dagen ongewettigd is geweest en er relatief meer kinderen zijn die veel b-codes hebben verzameld. In de gewone lagere school heeft 2/3 van de leerlingen die problematisch afwezig zijn minder dan 20 b-codes verzameld.

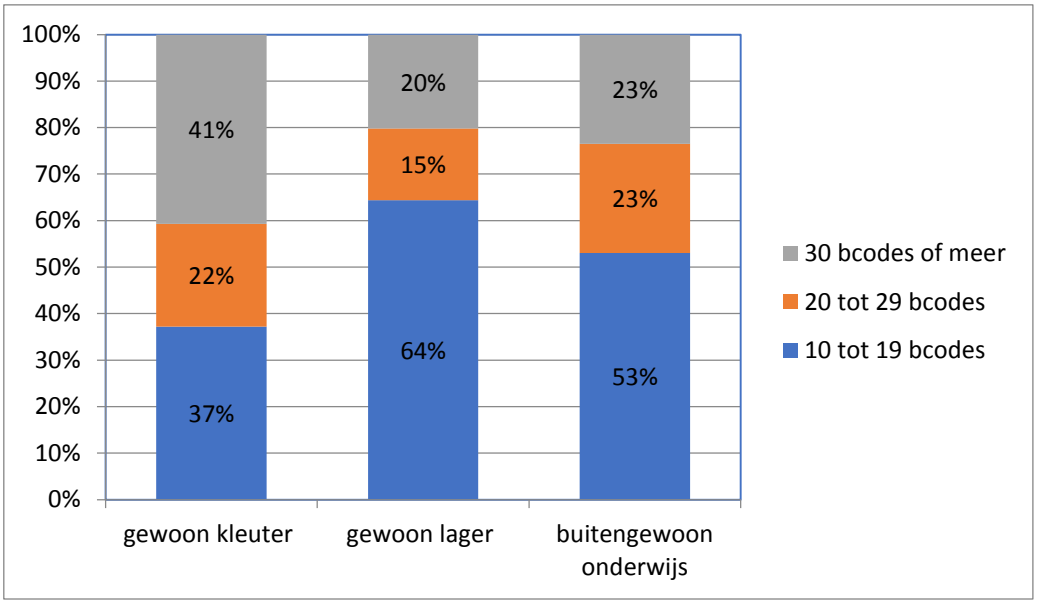

Figuur 8: Problematische afwezigheden in het basisonderwijs per onderwijsvorm

Aangezien jonge kinderen niet zelf de keuze maken om te spijbelen, maar dit hoofdzakelijk een keuze is van de ouders, kan men de hypothese maken dat ouders minder besef hebben van wat het belang is van naar school gaan bij jonge kinderen. Ook de gezinscontext speelt hier vaak een rol bij de keuze om het kind al dan niet naar school te sturen.

Omdat het hier dus niet gaat over jongeren die niet school gaan, omdat ze geen zin hebben, maar omwille hun specifieke situatie of door de keuze van hun ouders, verschilt de aanpak van dit spijbelgedrag t.o.v. de aanpak van spijbelende leerlingen in het secundair onderwijs. De aanpak van dit spijbelgedrag bij jongere kinderen vraagt dus meer gerichte acties, waarbij de rol van de ouders niet mag onderschat worden.

In het buitengewoon onderwijs ligt het aantal leerlingen met problematische afwezigheden procentueel hoger. Hier waren 17,9% van alle leerplichtige leerlingen meer dan 10 halve dagen ongewettigd afwezig en is het spijbelgedrag iets ernstiger dan in het gewoon lager onderwijs. Voor dit opvallende verschil zouden we twee hypotheses kunnen maken, die verder zouden kunnen onderzocht worden. Ten eerst woont er een groot deel van deze leerlingen buiten de stad en moeten ze een grotere afstand afleggen naar hun school, waardoor ze vaak afhankelijk zijn van de schoolbussen en een lange tijd onderweg zijn. Ten tweede is er bij een groot aantal van deze leerlingen een multi-problematiek aanwezig, die het niet evident maakt om de leerlingen onder te verdelen in één specifiek onderwijstype van het buitengewoon onderwijs. Ze stellen specifieke noden en het is voor de school niet altijd gemakkelijk om op al deze behoeften in te spelen.

3.2.2. Ongewettigde afwezigheden per wijk

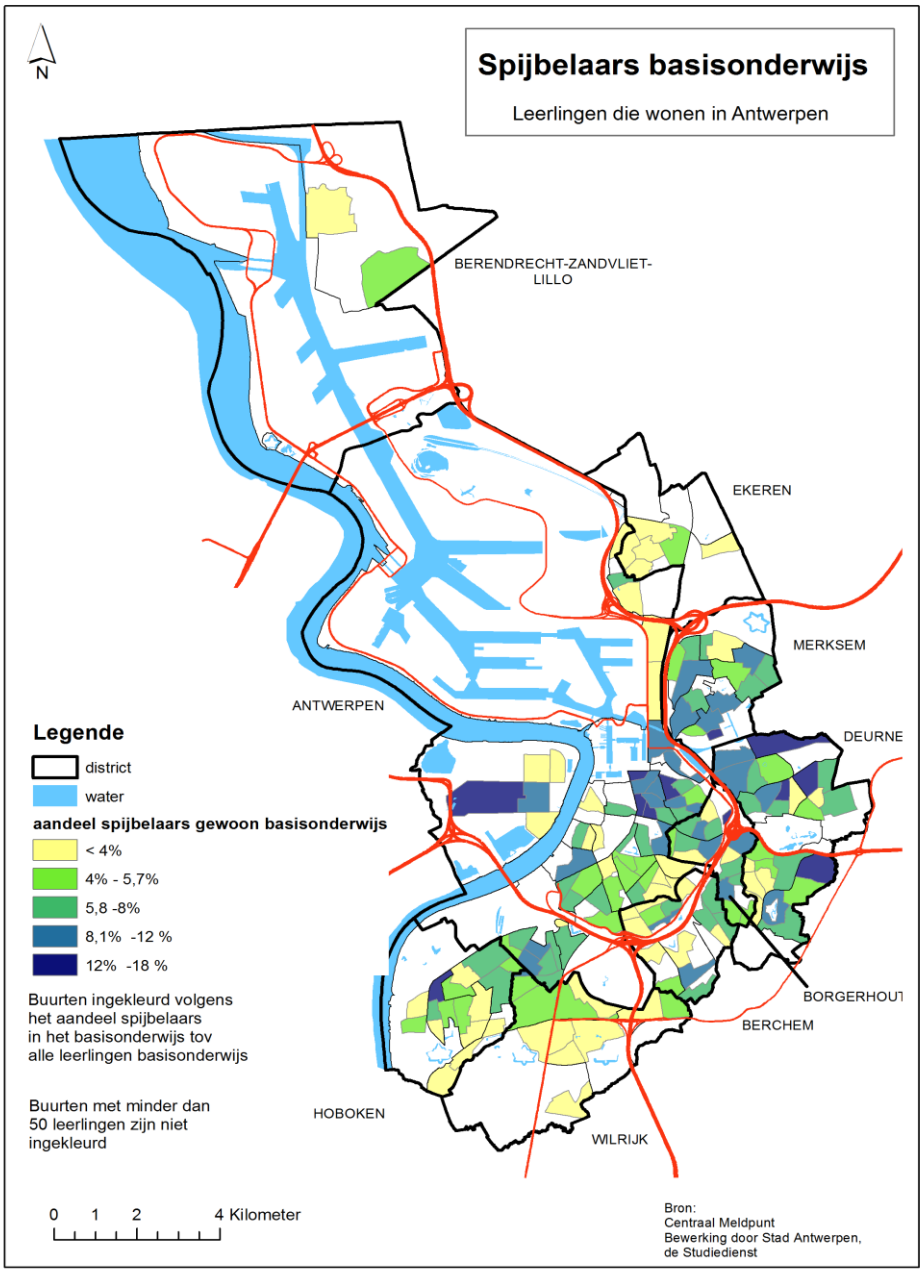

Figuur 9: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs per buurt (naar woonplaats van de leerling)

We kunnen vast stellen dat in bepaalde wijken van de stad het aantal spijbelaars beduidend hoger ligt dan in andere stadsdelen. Bovenstaande kaart geeft weer waar er procentueel meer spijbelaars wonen. Leerlingen uit Borgerhout, Deurne Noord en Merksem worden oververtegenwoordigd bij de spijbelaars, zowel voor het gewoon, als het buitengewoon basisonderwijs. Ook op het Kiel en in sommige wijken in het centrum van de stad is het aantal spijbelaars groter.

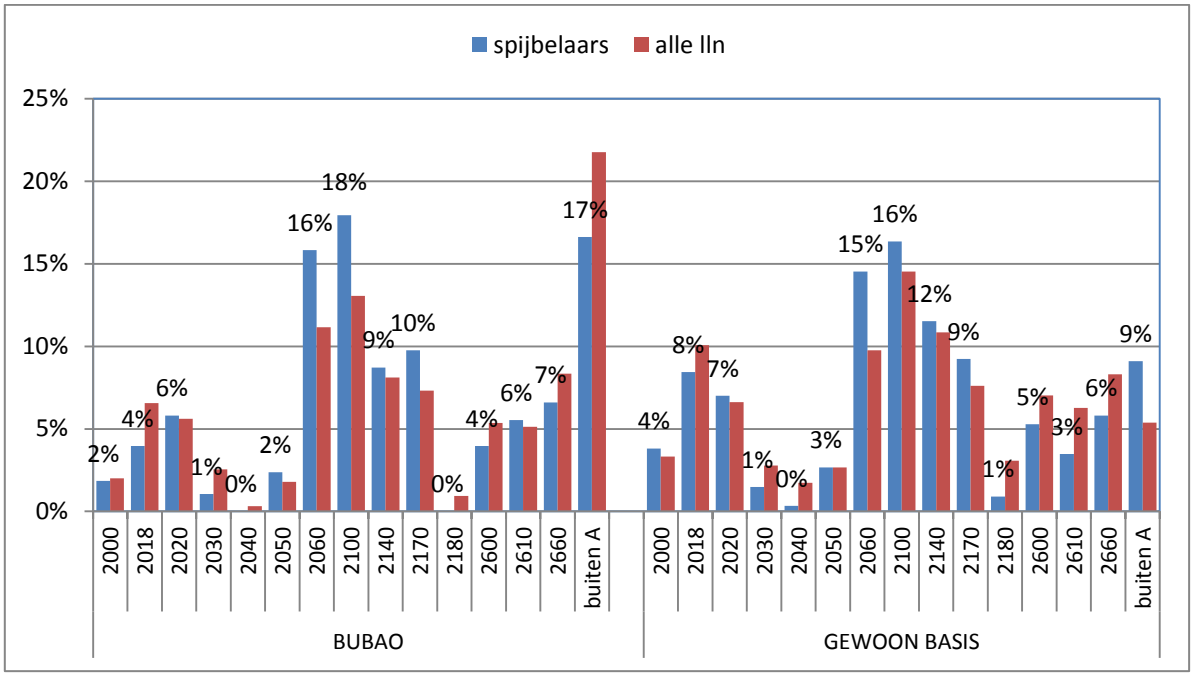

Figuur 10: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs in vergelijking met het aantal leerlingen (naar woonplaats van de leerling)

Verder valt het in bovenstaande figuur op dat leerlingen van buiten stad oververtegenwoordigd zijn bij de spijbelaars in het gewoon basisonderwijs, maar dit in het buitengewoon onderwijs andersom is.

De oververtegenwoordiging van spijbelaars in bepaalde wijken vraagt om een plaats- of wijkgerichte aanpak.

3.2.3. Verband schoolse vertraging en ongewettigde afwezigheden

In het lager onderwijs zien we dat leerlingen die problematisch afwezig zijn, vaker schoolse vertraging hebben opgelopen dan andere leerlingen.

	aantal spijbelaars	aantal lln	% spijbelaars	% lln
geen schoolse vertraging	1270	30073	63%	81%
schoolse vertraging	742	7255	37%	19%
totaal	**2012**	**37328**	**100%**	**100%**

Figuur 11: Verband ongewettigde afwezigheden en schoolse vertraging in het basisonderwijs

37% van de spijbelaars heeft minstens 1 jaar schoolse vertraging tegenover 19% van de andere leerlingen. 4% van alle spijbelaars heeft meer dan 1 jaar schoolse vertraging.

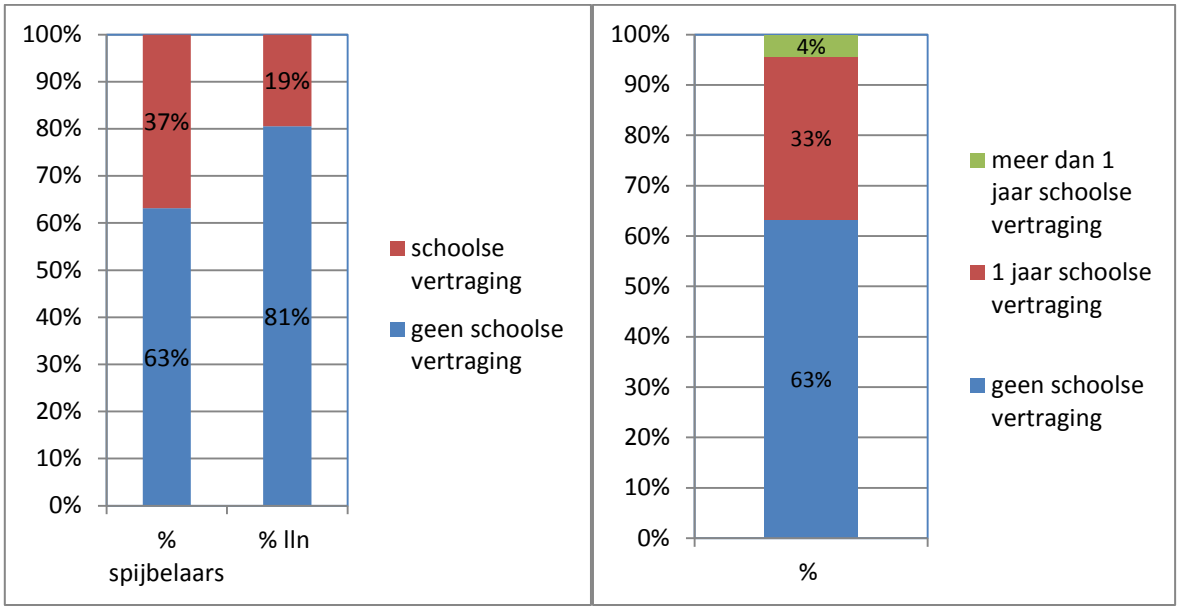

Figuur 12: Procentueel aantal leerlingen en spijbelaars met schoolse vertraging in het basisonderwijs

Vanuit deze cijfers kunnen we dus vast stellen dat er een verband is tussen ongewettigde afwezigheden en schoolse vertraging en dat veel afwezigheden leiden tot schoolse achterstand, wat de kans op zittenblijven vergroot. Hieruit kunnen we opnieuw concluderen dat om schoolse achterstand op jonge leeftijd te vermijden, ouders gestimuleerd moeten worden om hun kinderen al naar school te sturen vanaf hun kleuterjaren en zeker vanaf het moment dat ze leerplichtig zijn.

4. Secundair onderwijs

In Antwerpen werden er in het schooljaar 2016 -2017 in het secundair onderwijs 37.277 leerlingen geteld. Dit zijn 4.264 leerlingen meer dan in het schooljaar 2015-2016.

33.770 van hen volgden les in het gewoon voltijds secundair onderwijs, 1.613 in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en 1.894 in het buitengewoon secundair onderwijs.

Van al deze leerlingen waren er 30.224 of 81% leerplichtig. Dit betekent dat bijna 20% van alle leerlingen in het secundair onderwijs in Antwerpen meerderjarig is. Het grootste aandeel van deze leerlingen die niet meer leerplichtig zijn heeft de overstap gemaakt naar het deeltijds beroepsonderwijs.

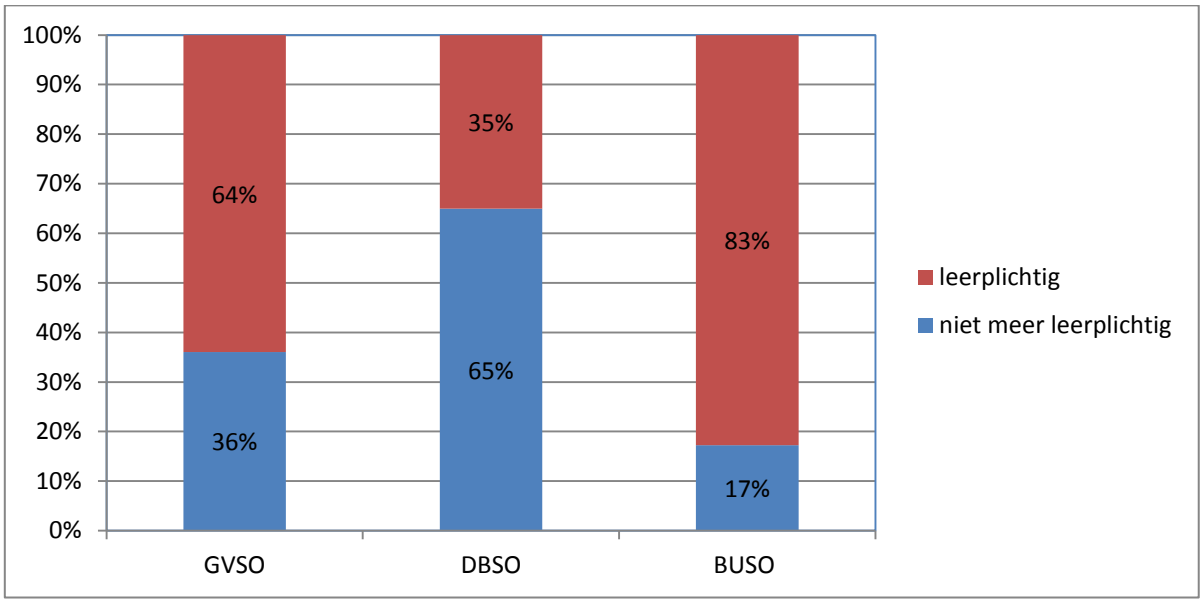

Figuur 13: Verdeling leerplichtige en niet-leerplichtige leerlingen per onderwijsvorm

4.1. Zittenblijven en schoolse vertraging

Van alle leerlingen in het secundair onderwijs in Antwerpen heeft er maar een kleine meerderheid, zo'n 57%, geen schoolse vertraging opgelopen doorheen zijn schoolloopbaan. Bijna 32% van alle scholieren heeft 1 jaar schoolse vertraging opgelopen en meer dan 11% heeft 2 of meer jaren vertraging opgelopen.

Leerlingen	geen schoolse vertraging	1 jaar schoolse vertraging	meer dan 1 jaar schoolse vertraging	totaal
ASO	75%	20%	5%	100%
BSO	27%	49%	24%	100%
TSO	41%	38%	21%	100%
KSO	59%	31%	9%	100%
1ste graad	68%	28%	4%	100%
Totaal	**57%**	**32%**	**11%**	**100%**

Figuur 14: Procentueel aantal leerlingen met schoolse vertraging per onderwijsvorm

We zien een sterke oververtegenwoordiging van deze jongeren in het beroepssecundair en technisch secundair onderwijs. 49% van jongeren in het beroepssecundair onderwijs heeft 1 jaar schoolse vertraging opgelopen, 24% zit minstens 2 jaar achter op leeftijd. Dit betekent dat amper 27% van de leerlingen in het beroepssecundair onderwijs een normaal schoolparcours zonder schoolse vertraging heeft afgelegd. In het technisch secundair onderwijs is dit 41%, maar blijft het aantal leerlingen met een schoolse achterstand groot. 38% heeft 1 jaar schoolse achterstand en 21%, 2 of meer jaren.

Ondanks deze hoge cijfers in het technische en beroepsonderwijs is het totale aantal leerlingen met een schoolse achterstand wel gedaald van 45,1% in het schooljaar 2015-2016 naar 43% in het schooljaar 2016-2017 en het aantal zittenblijvers van 7,5% naar 6,9%.

Het is al langer bekend dat zittenblijven vaak een negatieve invloed heeft op de schoolcarrière van de jongeren, maar er zijn ook nog heel wat andere factoren die impact hebben op de schoolloopbaan van de leerlingen. Zo speelt het veranderen van school, studierichting of onderwijs een rol in het al dan niet op leeftijd zitten van een leerling. Wanneer de leerling niet op leeftijd zit, is de kans groter dat hij of zij gaat spijbelen of ongekwalificeerd uitstroomt.

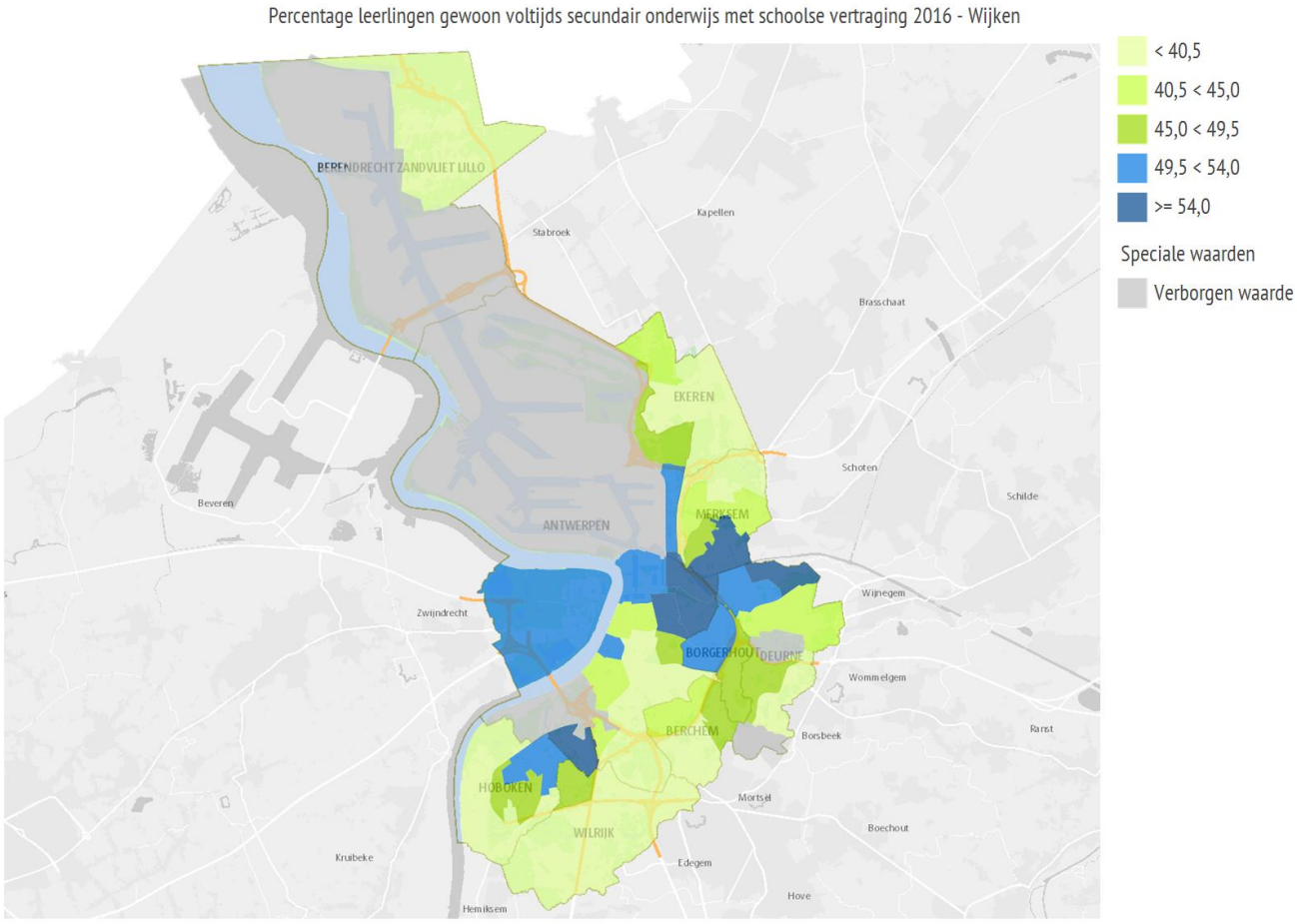

Bron: Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Begroting en Gegevensbeheer

Figuur 15: Verdeling leerlingen gewoon secundair onderwijs met schoolse vertraging over Antwerpse buurten (naar woonplaats leerling)

Net zoals bij de schoolse vertraging in het lager onderwijs, zien we dat er ook bepaalde wijken zijn waar er beduidend meer leerlingen wonen uit het secundair onderwijs die schoolse vertraging hebben opgelopen. Deze wijken zijn Borgerhout, Deurne-Noord, Linkeroever, delen van het centrum van de stad en het Kiel. Ook hier is de nood aan gerichte acties aanwezig. De acties voor de leerlingen van het secundair onderwijs in het kader van A'rea 2020 kunnen wederom pas geëvalueerd worden na de eerste 0-meting die dit jaar zal plaats vinden.

4.2. Spijbelen

Ook voor het secundair onderwijs geven we hier een stand van zaken van de spijbelcijfers van het schooljaar 2016-2017. We kunnen geen vergelijking maken met de vorige jaren, omwille van de nieuwe, gecentraliseerde wijze waarop de spijbelcijfers worden verzameld.

Er werden 7.855 spijbelaars geregistreerd op 37.277 leerlingen in het Antwerpse secundair onderwijs. Dit betekent dus dat 21% van alle leerlingen, meer dan 10 B-codes hebben verzameld en dus meer dan 10 halve dagen ongewettigd afwezig zijn geweest gedurende het hele schooljaar.

4.2.1. Leerplichtig vs. niet-leerplichtig

Als we enkel naar het totaal aantal spijbelaars in Antwerpen kijken, zijn 60% van alle leerlingen die spijbelden leerplichtig en 40% niet leerplichtig. Wanneer we de twee groepen echter apart bekijken zien we dat het aantal spijbelaars binnen de groep van niet-leerplichtige leerlingen procentueel veel hoger is, dan het aantal spijbelaars in groep van leerplichtige scholieren. 3.108 of 44%van de 7.053 van de niet-leerplichtige leerlingen zijn geregistreerd als spijbelaars t.o.v. 4.747 of 16% van de 30.224 leerplichtige leerlingen.

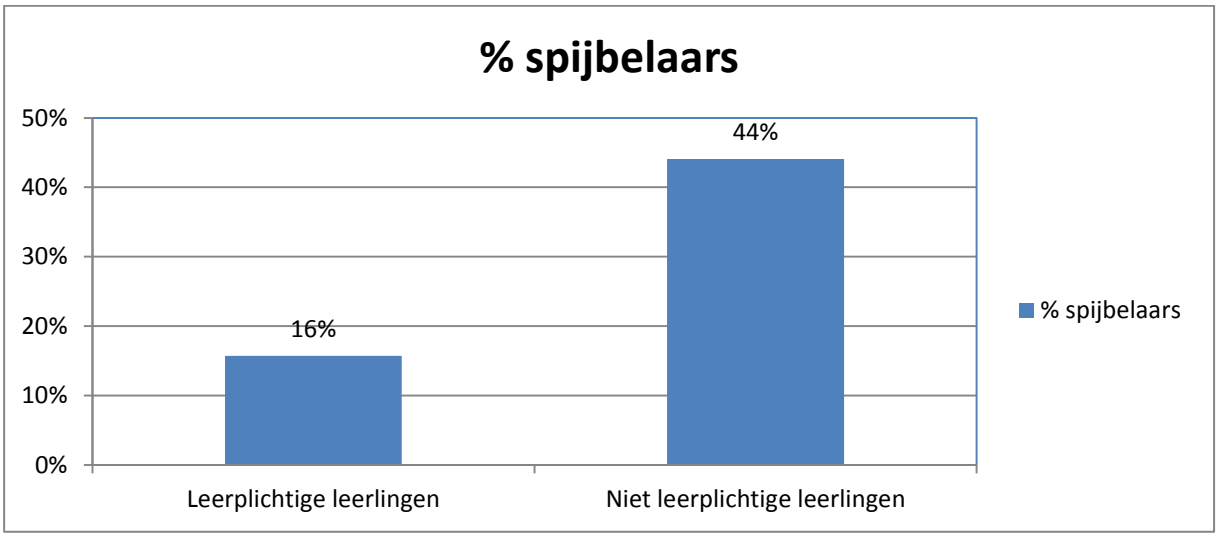

Figuur 16: Procentueel aantal spijbelaars bij leerplichtige en niet-leerplichtige leerlingen

In het deeltijds beroepsonderwijs zijn de leerlingen die niet meer leerplichtig zijn, met 65% sterk vertegenwoordigd. Ook 2/3 van de leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs die spijbelen zijn niet meer leerplichtig. In vergelijking met gewoon voltijds secundair onderwijs is er in het buitengewoon secundair onderwijs een groter deel van de leerlingen niet meer leerplichtig. Voor het aantal spijbelaars is dit omgekeerd en zijn er meer leerplichtige spijbelaars dan in het gewoon secundair onderwijs.

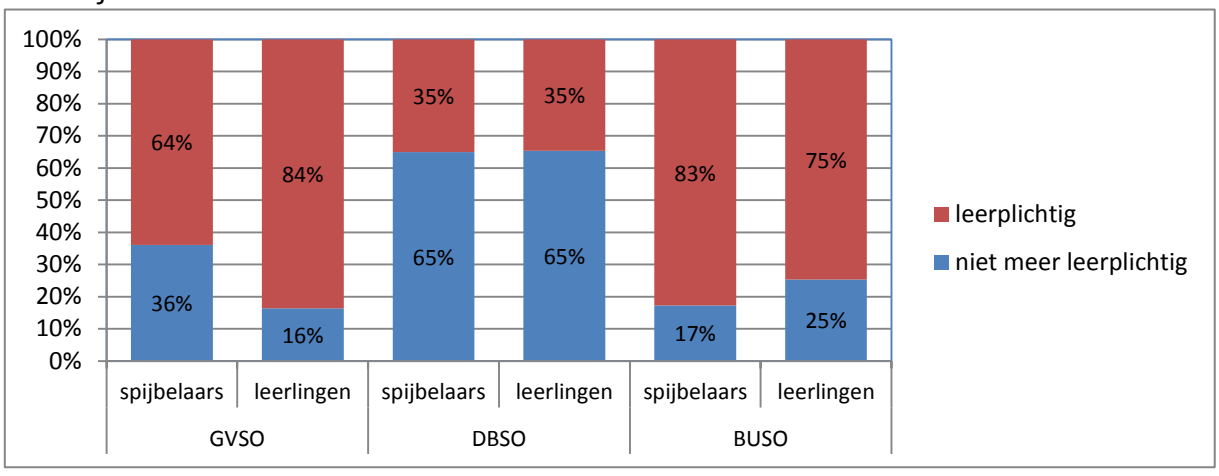

Figuur 17: Procentueel aantal spijbelende leerlingen t.o.v. het totaal aantal leerlingen per onderwijsvorm

4.2.2. Verschillen per onderwijsvorm

Ondanks dat er geen vergelijking kan gemaakt worden met de vorige onderwijsmonitor of spijbelrapporten, kunnen we hier toch opnieuw gelijkaardige tendensen waarnemen wanneer we een onderscheid maken in het aantal problematische afwezigheden per onderwijsvorm.

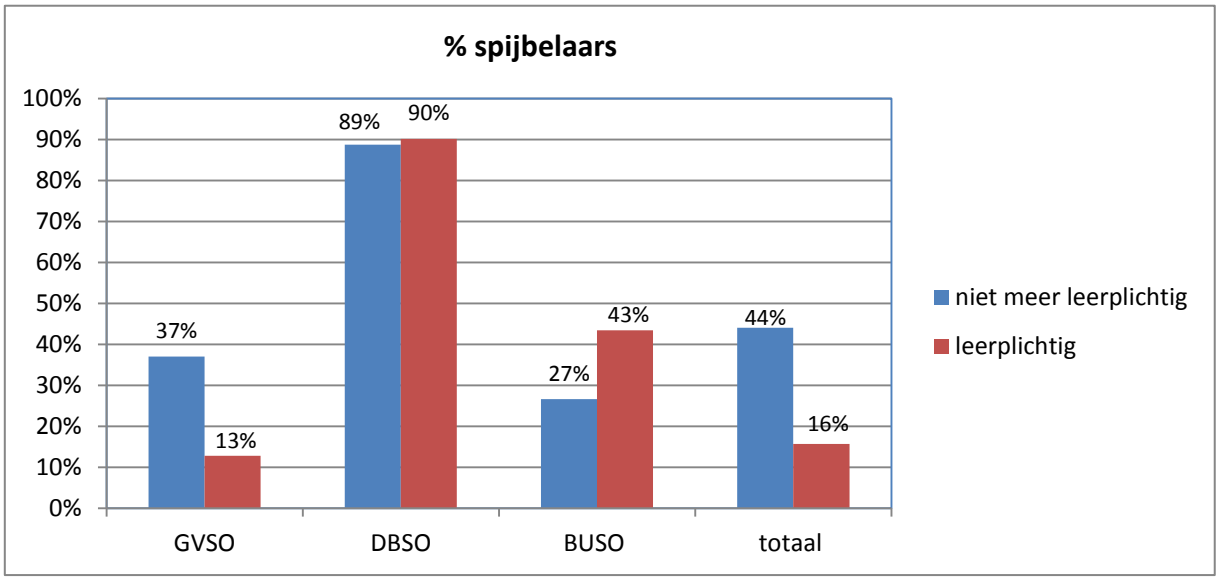

Figuur 18: Procentueel aantal leerplichtige en niet-leerplichtige spijbelaars per onderwijsvorm

In bovenstaande grafiek valt vooral het grote aantal problematische afwezigheden op in het deeltijds beroepssecundair onderwijs. 90% van de leerplichtige en 89% van niet-leerplichtige jongeren is hier meer dan 10 halve dagen afwezig geweest. In totaal zijn dit 1.439 van de 1.613 leerlingen.

	% spijbelaars		
	niet meer leerplichtig	leerplichtig	Totaal
Gewoon voltijds secundair	37%	13%	17%
Eerste graad	0%	8%	8%
ASO	26%	4%	6%
KSO	30%	13%	16%
TSO	28%	12%	16%
BSO	48%	34%	39%
DBSO	89%	90%	89%
HBO	17%	0%	17%
BUSO	27%	43%	39%
OKAN	60%	41%	42%
Totaal	**44%**	**16%**	**21%**

Figuur 19: Aantal spijbelaars per onderwijsvorm

In het gewoon voltijds secundair onderwijs (GVSO) zien we een groter verschil tussen de leerplichtige en niet leerplichtige leerlingen. Van de 33.770 leerlingen zijn er 5.674 of 17% problematisch afwezig geweest tijdens het schooljaar 2016-2017.13% van alle leerplichtige leerlingen spijbelden hier en 37% van de niet-leerplichtigen. In het buitengewoon secundair onderwijs spijbelde 39% van alle leerlingen. 43% van leerplichtigen en 27% van de niet meer leerplichtigen.

Verder valt het op dat er, in vergelijking met de andere onderwijsvormen, er in de technische richting relatief minder wordt gespijbeld door de leerlingen die niet meer leerplichtig zijn, ondanks dat het percentage meerderjarige leerlingen hier ook hoog ligt. We kunnen ons afvragen hoe het komt dat deze leerlingen dus meer gemotiveerd lijken, ondanks dat ze toch ook al ergens schoolse achterstand hebben opgelopen. Een mogelijke verklaring zou kunnen liggen in het feit dat de keuze van de leerling voor het technisch secundair onderwijs eerder bewust is gemaakt, terwijl er in het beroepssecundair meer leerlingen ongewild zijn terecht gekomen door het watervalsysteem en daardoor dikwijls grotere motivatieproblemen kennen.

	spijbelaars			leerlingen		
	niet meer leerplichtig	leerplichtig	totaal	niet meer leerplichtig	leerplichtig	totaal
GVSO	2.045	3.629	5.674	5.519	28.251	33.770
DBSO	935	504	1.439	1.054	559	1.613
BUSO	128	614	742	480	1.414	1.894
Totaal	**3.108**	**4.747**	**7.855**	**7.053**	**30.224**	**37.277**

Figuur 20: Aantal spijbelende leerlingen t.o.v. totaal aantal leerlingen

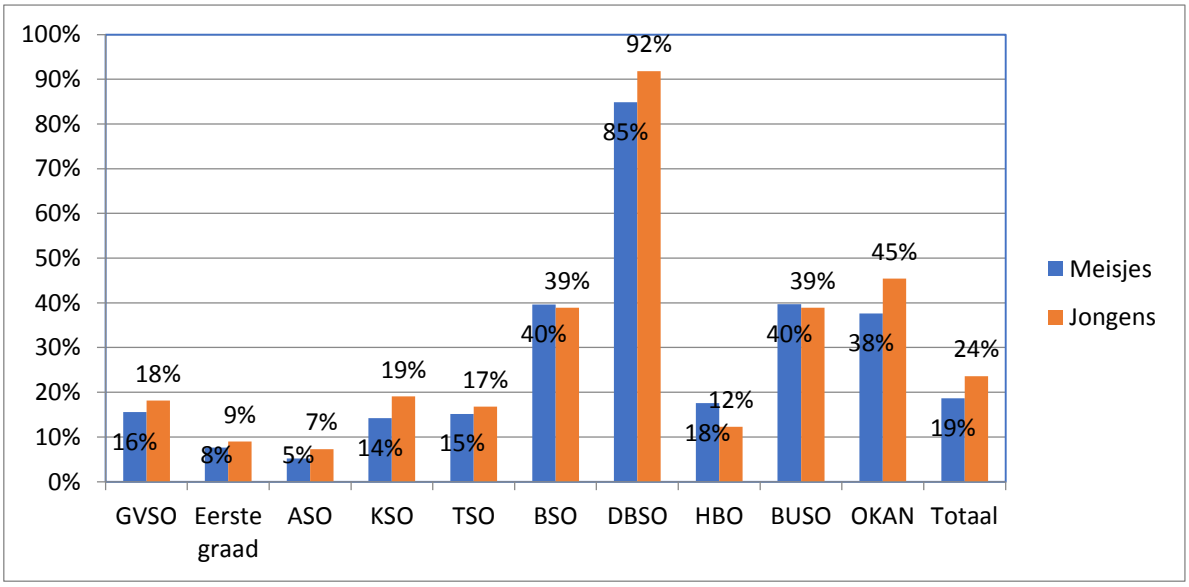

Figuur 21: Procentueel aantal spijbelende jongens en meisjes per onderwijsvorm

Met 24% tegenover 19% zijn er iets meer schoolgaande jongens dan meisjes. In de meeste onderwijsvormen zijn er ook iets minder spijbelende meisjes dan jongens, zowel in de groep van de leerplichtige, als niet meer leerplichtige scholieren.

Enkel in het beroepssecundair en het buitengewoon secundair onderwijs is het aandeel van de totale groep spijbelende meisjes hoger dan dat van de jongens.

In het deeltijds beroepssecundair onderwijs en het buitengewoon secundair onderwijs vertonen spijbelende leerlingen ernstiger spijbelgedrag. In het gewone secundair onderwijs tellen minder dan een kwart van de spijbelaars 30 b-codes of meer, wat wil zeggen dat ze minstens 30 halve dagen afwezig zijn geweest. Voor het deeltijds beroepssecundair en buitengewoon secundair onderwijs is dit respectievelijk 56% en 36%. 45% van de scholieren die meer dan 10 b-codes hebben verzameld zijn niet meer leerplichtig en een kleine meerderheid (53%) zijn jongens.

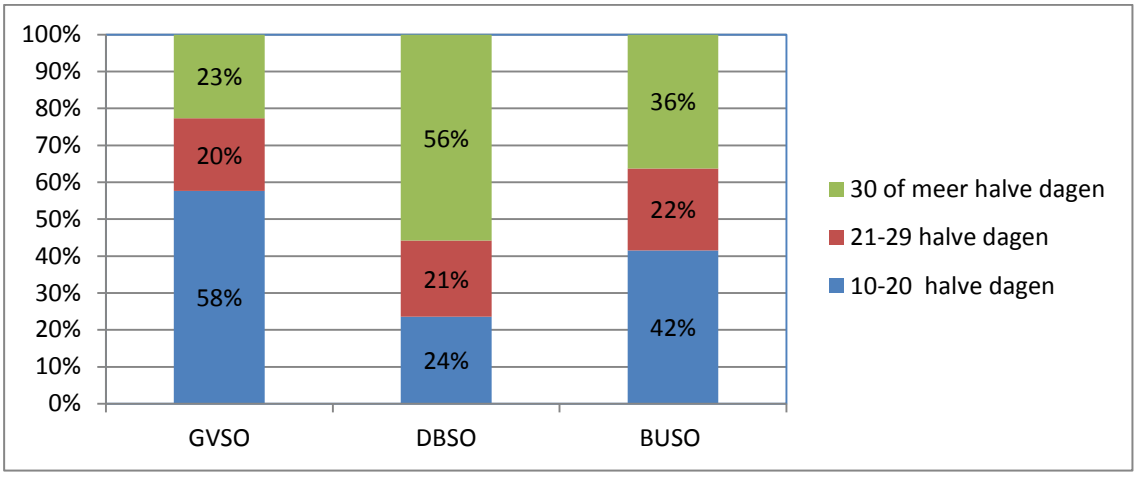

Figuur 22: Ernst van het spijbelgedrag per onderwijsvorm

4.2.3. Spijbelgedrag meer aanwezig in sommige Antwerpse wijken

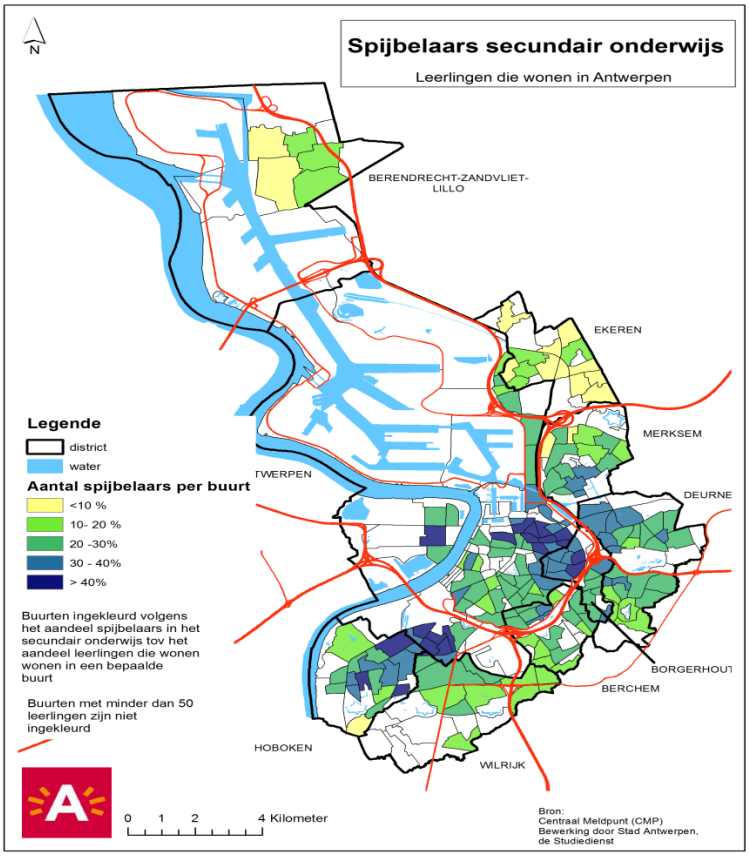

Figuur 23: Percentage spijbelaars in het secundair onderwijs per wijk (naar woonplaats van de leerling)

Net zoals bij het basisonderwijs is er in bepaalde wijken een oververtegenwoordiging van spijbelaars. Deze wijken zijn Borgerhout, Deurne Noord, het Kiel en een deel van het centrum van de stad.

4.3. Spijbelaars en schoolse vertraging

Uit voorgaande tabellen en grafieken kon er al worden afgeleid dat er een verband is tussen schoolse vertraging en spijbelen: binnen de groep van spijbelende leerlingen is er een groter aandeel van leerlingen met schoolse achterstand t.o.v. de hele leerlingenpopulatie. Het verband tussen schoolse vertraging, spijbelen en later ook ongekwalificeerde uitstroom wordt hier verder uitgelegd. De schoolse vertraging is enkel berekend voor leerlingen uit het gewoon voltijds onderwijs.

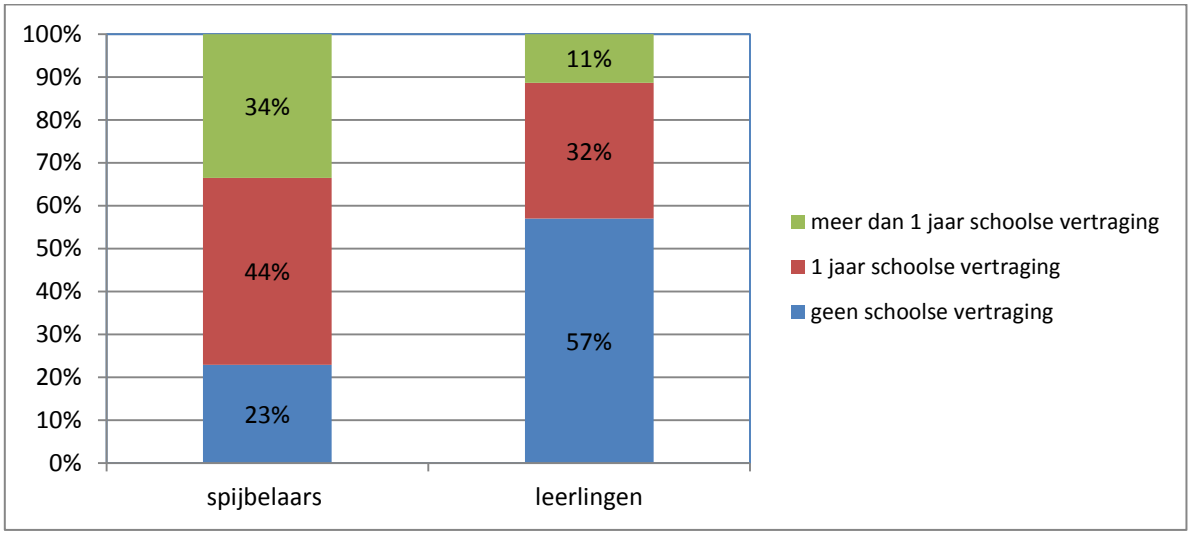

Figuur 24: Relatie tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag in het secundair onderwijs

We gaven eerder al aan dat in het gewoon secundair onderwijs 43% van alle leerlingen al minstens 1 jaar schoolse vertraging opgelopen. Bij de groep spijbelaars ligt dit aantal echter veel hoger. 77% van hen heeft ergens schoolse vertraging opgelopen. 34% van de spijbelende leerlingen hebben zelfs al twee jaar of meer schoolse achterstand. Bij de hele groep van leerlingen is dit 11%. Er is weinig verschil op te merken tussen jongens en meisjes.

	geen schoolse vertraging	1 jaar schoolse vertraging	meer dan 1 jaar schoolse vertraging	totaal
1ste graad	4%	23%	50%	8%
ASO	3%	12%	25%	6%
BSO	25%	37%	57%	39%
TSO	7%	15%	32%	15%
KSO	9%	19%	38%	14%
Totaal	**6%**	**20%**	**44%**	**15%**

Figuur 25: Procentueel aantal spijbelaars per onderwijsvorm t.o.v. de leerlingenpopulatie in het secundair onderwijs

Als we de opdeling maken in verschillende onderwijsvormen, kunnen we duidelijk opmerken dat het aantal spijbelaars met schoolse vertraging groter is in alle onderwijsvormen dan het aantal spijbelaars zonder schoolse vertraging.

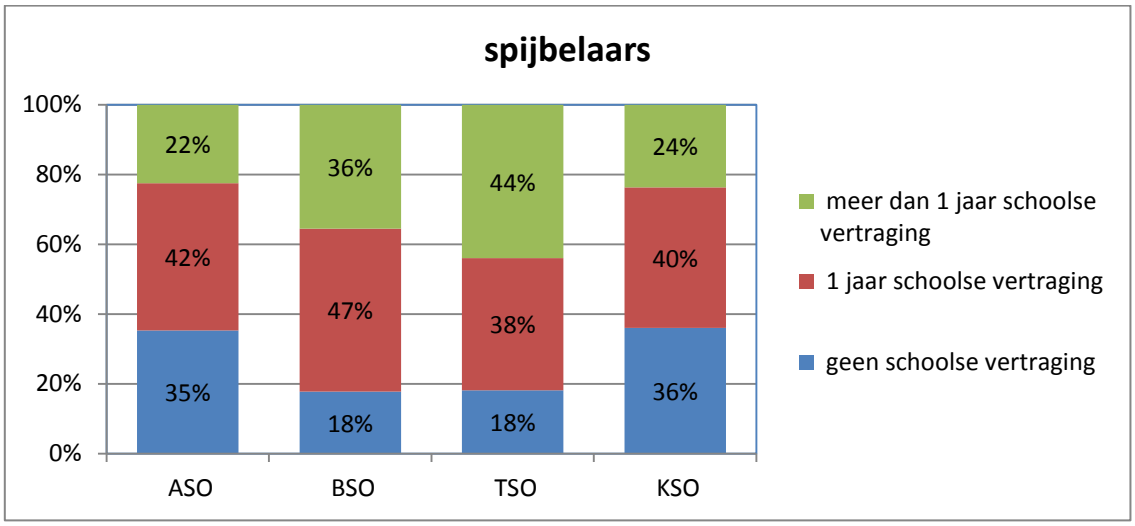

Figuur 26: Relatie tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag in het secundair onderwijs per onderwijsvorm

In het beroepssecundair onderwijs is er een groter aandeel spijbelaars, ongeacht schoolse vertraging. 39% van de leerlingen spijbelt hier. 47% van de spijbelaars heeft 1 jaar schoolse vertraging en 36% meer dan één jaar. Ook in het technisch en het kunst secundair onderwijs zijn er procentueel meer spijbelaars en net zoals in het beroepssecundair onderwijs spijbelen leerlingen die schoolse vertraging hebben opgelopen meer, dan leerlingen zonder schoolse vertraging.

5. Samenvatting en conclusies

Deze onderwijsmonitor is voor de tweede maal samen gesteld om de leerloopbanen van Antwerpse jongeren in kaart te brengen en te monitoren en maakt een analyse van een aantal cruciale leerloopbaan-indicatoren die schoolloopbaan van de Antwerpse leerlingen bepalen.

Omdat het reduceren en voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten de doelstelling is van het Onderwijsnetwerk Antwerpen is er eerst stil gestaan bij de evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom. Nadien hebben we de schoolse vertraging en het spijbelgedrag in beeld gebracht. Dit zijn belangrijke indicatoren van een moeizame schoolloopbaan die de kans op vroegtijdig schoolverlaten vergroten. We brachten achtereenvolgens de situatie in het basisonderwijs en in het secundair onderwijs in beeld.

De kleuterparticipatie kan niet in beeld worden gebracht, omdat we hier jammer genoeg geen recente cijfers van hebben. In het schooljaar 2013-2014 hebben we cijfers gekregen over de effectieve aanwezigheden van kleuters en hebben we een analyse kunnen maken voor Antwerpen. De aanlevering van deze cijfers, op basis van de dagelijkse registratie bij Discimus, was echter éénmalig. We kunnen nu dus enkel een evolutie rapporteren van leerplichtige kleuters, wier doorstroom naar het lager onderwijs is uitgesteld. In dit rapport worden er dus verder ook geen conclusies getrokken of aanbeveling gedaan die deze groep betreffen.

Omwille van de nieuwe, uniforme registratiemethode van de ongewettigde afwezigheden is het niet mogelijk om een vergelijking te maken met de vorige schooljaren. Vanaf volgend schooljaar en in de volgende onderwijsmonitor kan er opnieuw een beeld worden geschetst van de evolutie van het spijbelgedrag bij Antwerpse scholieren.

Ongekwalificeerde uitstroom

Nadat de voorbije 5 schooljaren een daling waar te nemen was van het percentage leerlingen dat de schoolbanken verlaat zonder kwalificatie, zien we opnieuw een stijging in het schooljaar 2015-2016 t.o.v. het schooljaar 2014-2015. In Vlaanderen stijgt dit van 9,7% naar 10,4% en in Antwerpen van 20,10% naar 20,70%. Deze stijging is mogelijk te wijten aan de heropleving van de economie en de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt voor jongeren met een moeilijke schoolloopbaan en de toenemende vacatures, die kunnen ingevuld worden door jongeren zonder diploma. Daarnaast kunnen er ook nog persoonlijke factoren zoals een moeilijke sociale of financiële context een rol spelen.

5.1. Basisonderwijs

Leerlingen

In het schooljaar 2016-2017 waren er 62.426 leerlingen ingeschreven in het gewoon basisonderwijs in Antwerpen. Dit is een stijging met 1.312 leerlingen t.o.v. het schooljaar ervoor. 37.328 leerlingen zaten in de lagere school en 25.098 leerlingen volgden les in het kleuteronderwijs.

In het buitengewoon basisonderwijs zien we een daling van het aantal leerlingen. Er waren 23.030 leerlingen ingeschreven, waarvan 2.123 leerplichtig. In het schooljaar 2015-2016 waren dit er nog 107 meer. Deze daling kan mogelijk te wijten zijn aan de inspanningen die gedaan zijn om het gewone onderwijs meer inclusief te maken voor leerlingen met specifieke zorgebehoeften.

Schoolse vertraging en zittenblijven

Het aantal jongeren dat een jaar moet blijven zitten in het lager onderwijs in Antwerpen is gestagneerd in het schooljaar 2016-2017 en blijft op 3,6% van alle leerlingen. Door het toenemende aantal leerlingen betekent dit dat er in absolute aantallen meer leerlingen zijn blijven zitten dan vorig jaar.

In de derde kleuterklas zijn 4,9% van de leerlingen leerplichtig. Dit is een lichte stijging t.o.v. van het schooljaar 2015-2016. Of dit te wijten is aan een stijging van het percentage zittenblijvers in de derde kleuterklas weten we niet. Ook andere hypotheses kunnen verder onderzocht worden, bijvoorbeeld of er een toename is van OKAN-leerlingen die niet op leeftijd worden gezet of de mogelijkheid dat leerlingen minder snel worden doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs omwille van het M-decreet.

Ondanks de stagnering van het percentage zittenblijvers in de lagere school, daalt het aantal jongeren met een schoolse vertraging van 20,8% in het schooljaar 2015-2016 naar 19,4% in het schooljaar 2016-2017. Het percentage schoolse vertraging is immers een cummulatie van de inspanningen van de vorige jaren. Met andere woorden: dit schooljaar stromen de leerlingen van het 6de jaar basisonderwijs door naar het secundair onderwijs. Deze leerlingen hadden doorheen hun hele basisonderwijs nog meer kans om te blijven zitten. Het percentage zittenblijvers daalde de laatste jaren immers fors. Terwijl de cijfers rond zittenblijven een momentopname zijn van één schooljaar, vertegenwoordigen de cijfers rond schoolse vertraging de cumulatie voor alle leerlingen van de opgelopen achterstand doorheen alle voorgaande jaren.

Er blijven sterke verschillen in gemiddelde schoolse vertraging in de verschillende Antwerpse wijken. Meer dan 20% van de leerlingen die in Borgerhout, Deurne, Merksem, Linkeroever of op het Kiel wonen hebben schoolse vertraging. Binnen deze zones is er nood aan gerichte acties. Met A'rea 2020 is er een cruciale stap gezet die na evaluatie verder kan uitgerold worden naar andere wijken.

Ongewettigde afwezigheden

In het schooljaar 2016-2017 werden er 2.477 leerlingen geregistreerd met meer dan 10 b-codes of die meer dan 10 halve dagen ongewettigd afwezig waren. Dit is 6,2% van alle leerplichtige leerlingen. Als we enkel kijken naar het gewoon basisonderwijs is dit 5,6% van de leerplichtige leerlingen. Op het eerste zicht is dit een stijging t.o.v. het vorige schooljaar, maar omwille van de nieuwe registratiemethode kan er geen vergelijking worden gemaakt met de vorige schooljaren en kunnen we niet besluiten of er daadwerkelijk een stijging is.

We zien wel dat het percentage leerlingen dat problematisch afwezig was in het buitengewoon onderwijs duidelijk hoger ligt met 17,9% van de alle leerplichtige leerlingen die meer dan 10 b-codes hebben verzameld. Ook in de vorige onderwijsmonitor werd dit al opgemerkt en werden er twee mogelijke hypotheses geformuleerd die dit hogere spijbelgedrag kunnen verklaren. Ten eerste wonen veel van de jongeren die naar school gaan in het buitengewoon onderwijs op een grotere afstand van de school en zijn ze vaak lang onderweg met de schoolbus of ander vervoer. Ten tweede is er vaak een multi-problematiek aanwezig, waardoor ze moeilijk aansluiting vinden in één type van het buitengewoon onderwijs. Het is niet evident voor de school om voor te remediëren op alle individuele problemen die de jongeren ervaren.

Op basis van dit rapport kunnen we een aantal tendensen die opvielen in de vorige onderwijsmonitor hier opnieuw bevestigen. Zo zien we opnieuw dat het aantal spijbelende leerlingen daalt, naarmate ze ouder worden. 1/3 van alle spijbelaars zit in de derde kleuterklas of het eerste leerjaar t.o.v. 2,5% in het zesde leerjaar. De jongste groep vertoont ook ernstiger spijbelgedrag en verzamelt gemiddeld meer b-codes dan de hogere graden. Omdat deze jonge kinderen, zelf niet de keuze maken om niet naar school te gaan, moet de oorzaak gezocht worden in de gezinscontext van het kind. Zo is het mogelijk dat ouders nog onvoldoende besef hebben van het belang van naar school gaan op kleuterleeftijd, dat ze niet volledig op de hoogte zijn van het feit dat het kind leerplichtig is of dat bepaalde gezinsgewoontes verder worden gezet in het begin van de lagere school.

Er kan ook opnieuw worden gesteld dat aantal spijbelaars beduidend hoger ligt in een aantal wijken in de stad. Leerlingen uit Borgerhout, Deurne Noord en Merksem worden oververtegenwoordigd bij de spijbelaars, zowel voor het gewoon, als het buitengewoon basisonderwijs. Ook op het Kiel en in sommige wijken in het centrum van de stad is het aantal spijbelaars groter.

Ten slotte is ook het verband tussen schoolse vertraging en ongewettigde afwezigheden bevestigd met de cijfers van het schooljaar 2016-2017. Leerlingen die problematisch afwezig zijn, hebben vaker schoolse vertraging opgelopen dan andere leerlingen. 37% van de spijbelaars heeft minstens 1 jaar schoolse vertraging tegenover 19% van de andere leerlingen. 4% van alle spijbelaars heeft meer dan 1 jaar schoolse vertraging.

5.2. Secundair onderwijs

Leerlingen

In Antwerpen werden er in het schooljaar 2016 -2017 in het secundair onderwijs 37.277 leerlingen geteld. 33.770 van hen volgden les in het gewoon voltijds secundair onderwijs, 1.613 in het deeltijds beroepsonderwijs en 1.894 in het buitengewoon secundair onderwijs. Van al deze leerlingen is er 81% leerplichtig, wat wil zeggen dat 1/5 van de leerlingen meerderjarig was.

Schoolse vertraging en zittenblijven

Net zoals de vorige jaren blijft het aantal leerlingen met schoolse vertraging dalen. In het schooljaar 2016-2017 had 43% van alle leerlingen in het secundair onderwijs minstens 1 jaar school vertraging opgelopen. In het schooljaar voordien was dit nog 45,1%. Ondanks deze daling blijft het percentage in het beroepssecundair en technisch secundair onderwijs zeer hoog, waar respectievelijk slechts 27% en 41% van de leerlingen een normaal schoolparcours zonder vertraging heeft afgelegd.

Ook het aantal zittenblijvers is opnieuw gedaald van 7,5% naar 6,9%. Al is het hier belangrijk om opnieuw de kanttekening te maken dat we geen gegevens hebben over attesteringen en we dus geen zicht hebben op de leerlingen die in het watervalsysteem terecht komen.

Net zoals bij de schoolse vertraging in het lager onderwijs, zien we dat er ook bepaalde wijken zijn waar er beduidend meer leerlingen wonen uit het secundair onderwijs die schoolse vertraging hebben opgelopen. Deze wijken zijn Borgerhout, Deurne-Noord, delen van het centrum, Linkeroever en het Kiel.

Spijbelen

Ook voor het secundair onderwijs, hebben we ons in dit rapport beperkt tot een weergave van de spijbelcijfers en kunnen we geen vergelijkingen maken met vorige schooljaren, omwille van het nieuwe gecentraliseerde registratiesysteem.

Er werden in het schooljaar 2016-2017 7.855 spijbelaars geregistreerd op 37.277 leerlingen in het Antwerpse secundair onderwijs. Dit betekent dus dat 21% van alle leerlingen, meer dan 10 halve dagen ongewettigd afwezig zijn geweest gedurende het hele schooljaar.

Als we een onderscheid maken tussen leerplichtige en niet-leerplichtige of meerderjarige leerlingen, zien we dat het aantal spijbelaars procentueel hoger ligt in de groep van de leerlingen die niet meer leerplichtig zijn. 3.108 of 44% van de 7.053 niet-leerplichtige leerlingen zijn geregistreerd als spijbelaars t.o.v. 4.747 of 16% van de 30.224 leerplichtige leerlingen. De bevinding uit de vorige onderwijsmonitor dat spijbelen leeftijdsgevoelig is, wordt hier bevestigd.

Ondanks dat er geen vergelijkingen kunnen gemaakt worden met de cijfers uit de vorige onderwijsmonitor, merken we wel gelijkaardige tendensen op, wanneer we een onderscheid maken tussen de verschillende onderwijsvormen. Vooral het grote aantal problematische afwezigheden in het deeltijds beroepssecundair onderwijs valt hier op. 89% van alle leerlingen spijbelt hier en ze vertonen ook ernstiger spijbelgedrag. Meer dan de helft van de spijbelaars in deze onderwijsvorm is meer dan 30 halve dagen afwezig geweest gedurende het schooljaar 2016-2017.

In het gewoon voltijds secundair spijbelde 17% van de leerlingen en was 23% meer dan 30 halve dagen afwezig. De meeste van de spijbelaars, zo'n 39%, volgen les in het beroepssecundair onderwijs. In het buitengewoon onderwijs spijbelde 39% van alle leerlingen.

Ten slotte kunnen we bevestigen dat er een relatie is tussen spijbelen en schoolse vertraging. In alle onderwijsvormen in het aantal spijbelaars met schoolse vertraging groter dan het aantal spijbelaars zonder schoolse vertraging.

5.3. Aanpak en aanbevelingen

Onderwijsnetwerk Antwerpen heeft als doelstelling om alle jongeren die naar school gaan in de stad, de kans te bieden om zichzelf en hun competenties te ontwikkelen om zo een kwalificatie te behalen die toegang geeft tot hoger onderwijs en/of de arbeidsmarkt. Hiervoor werken ze samen met alle Antwerpse scholen en coördineert het verschillende initiatieven die bijdragen tot het realiseren van deze doelstelling.

Er wordt samen met de scholen, directies en leerkrachten ingezet op de leerloopbanen van de leerlingen om schoolmoeheid en –uitval te voorkomen en om zittenblijven, tuchtproblemen en spijbelgedrag tegen te gaan. Samen wordt er gewerkt aan een duurzaam (zorg)beleid.

Naast het preventieve luik is er ook aandacht voor de risicojongeren die dreigen ongekwalificeerd uit te stromen. Er wordt gezocht naar passende trajecten op maat van de leerlingen, rekening houdend met hun kwaliteiten en interesses. Door de monitoring en analyse van deze leerlingen proberen we een zicht te krijgen op de doelgroepen, waarvoor gerichte en specifieke acties nodig zijn.

De leerlingen staan centraal, maar als we hen optimale ontwikkelingskansen willen geven, moeten we ook aandacht hebben voor de achtergrond van ieder kind en de context waarin elke leerling opgroeit. Dit betekent dat we kiezen voor een leerlinggerichte aanpak in brede leer- en leefomgeving.

5.3.1. Preventieve aanpak

Op basis van de gegevens in dit rapport kunnen we concluderen dat er, zowel in het basis- als in het secundair onderwijs, een grote samenhang is tussen schoolse achterstand, zittenblijven en spijbelen. We kennen de belangrijkste indicatoren die het risico op een verstoorde leerloopbaan vergroten en met onze preventieve aanpak willen we voorkomen dat jongeren in een problematische leerloopbaan terecht komen.

Schoolontwikkeling

Jarenlang heeft Onderwijsnetwerk Antwerpen expliciet ingezet op het terugdringen van zittenblijven. Via 'Samen tot aan de Meet' en de bijhorende drie boeken, werd er in scholen gesensibiliseerd om zittenblijven te vervangen door alternatieven die het individuele leerproces verrijken en versnellen. De ondersteuning van scholen met betrekking tot zittenblijven werd overgedragen aan de partners van de pedagogisch begeleidingsdiensten inzake vragen rond het implementeren van de alternatieven voor zittenblijven (zoals differentiatie doen werken in de klaspraktijk) en aan de centra voor leerlingbegeleiding inzake vragen rond individuele jongeren. In het kader van het terugdringen van zittenblijven en de uitbouw van een zorgbeleid gericht op het voorkomen ervan, is het cruciaal de partnerschappen met deze organisaties goed te onderhouden. Hier neemt Onderwiisnetwerk Antwerpen zijn netwerkfunctie op.

Om scholen verder optimaal te ondersteunen in het uitbouwen van een preventief zorgbeleid, waarbij zittenblijven en spijbelen teruggedrongen worden, werd het netwerk 'Schoolontwikkeling' opgericht en uitgebouwd. Onderwijsnetwerk Antwerpen neemt hier de regie op zich om samenwerkingen te optimaliseren tussen partners die aan schoolondersteuning doen (diverse stedelijke partners, De Schoolbrug, NAFT-partners, pedagogische begeleidingsdiensten,…). Er wordt enerzijds gestreefd om een gedragen en afgestemde aanpak naar scholen toe te hanteren, zodat de ondersteuning en het aanbod voor scholen en professionals helder blijft en op maat van de school aangeboden kan worden. Samenwerking en afstemming is hier cruciaal, zodat scholen niet overrompeld worden, ze kunnen blijven inzetten op hun school-eigen prioriteiten en noden, en zodat alle partners vanuit hun specifieke expertise ingezet kunnen worden in een traject op maat voor de school.

Anderzijds ontwikkelde het netwerk 'Schoolontwikkeling' op basis van wetenschappelijk onderzoek en eigen expertise een kader voor schoolontwikkeling om duurzame veranderingen in scholen meer succesvol te maken. Om echt te komen tot veranderingen die impact hebben tot op de klasvloer, zetten we samen met onze partners in op het versterken van het beleidsvoerend vermogen van scholen. Sterk schoolbeleid is immers een belangrijke hefboom om het leerproces, het welbevinden en de motivatie van alle leerlingen te stimuleren. We moedigen scholen aan en ondersteunen hen om in te zetten op betrokkenheid bij alle schoolpartners, op sterk leiderschap, op het leren van elkaar in interactie, op het systematisch maken van beleidsevaluaties en het creëren van een open feedbackcultuur.

Spijbelpreventie – en aanpak

Om schooluitval te voorkomen is het belangrijk dat spijbelgedrag snel opgespoord wordt en snel wordt opgevolgd. Vaak zit er immers een heel complex verhaal van schoolmoeheid, moeilijkheden thuis, gedragsproblematieken,… achter het spijbelgedrag. Een doordacht schoolintern spijbelbeleid is een eerste stap in het preventief aanpakken van spijbelgedrag. Het team schoolontwikkeling kan dit schoolinterne proces met betrekking tot het thema spijbelen ondersteunen.

Daarnaast heeft het Onderwijsnetwerk Antwerpen een spijbelactieplan om individuele jongeren meer kansen te bieden op een individueel traject en streeft men naar een uniforme, sluitende en aanklampende aanpak van alle spijbelende jongeren. Dit kan enkel gerealiseerd worden door een goede samenwerking tussen de verschillende actoren die een rol spelen in de aanpak en het voorkomen van spijbelgedrag. In het spijbelactieplan staan de rollen van de verschillende partners in kader van preventie, detectie en opvolging duidelijk en transparant omschreven. Dit vormt samen met de Vlaamse krachtlijnen betreffende de aanpak van spijbelproblematiek, de basis voor het provinciale spijbelactieplan, dat vanaf dit schooljaar (2017-2018) wordt uitgerold over de hele provincie.

Wanneer er ondanks de opvolging van een schoolteam of CLB, toch nog jongeren zijn die hardnekkig spijbelen of ander probleemgedrag vertonen kunnen deze jongeren worden aangemeld bij het Centraal Meldpunt voor Risicojongeren. Dit is netoverschrijdend CLB-samenwerkingsverband dat een centrale rol speelt in de begeleiding van jongeren in een risicovolle situatie. Om dreigende schooluitval te voorkomen hebben zij een uitgebreid netwerk van partners in de welzijnssector, maar ook met politie, parket en justitie. Het Centraal Meldpunt voor Risicojongeren coördineert de begeleidingstrajecten van de jongeren, adviseert betrokken hulpverleners over mogelijkheden op maat en verwijst leerlingen door naar trajecten en projecten binnen het uitvalpreventienetwerk.

Verbindend en herstellend schoolklimaat

Vanuit de vaststelling dat het aantal definitieve uitsluitingen in het secundair onderwijs problematisch hoog blijft, is er samen met het lokaal overlegplatform en de coördinerende directies een actieplan opgesteld rond het voorkomen van en omgaan met definitieve uitsluitingen. In het schooljaar 2016-2017 is er o.a. gestart met een verbindend netwerk om met alle Antwerpse scholen te komen tot minder definitieve uitsluitingen en tot een betere opvolging van leerlingen die definitief worden uitgesloten.

In het schooljaar 2017-2018 zijn er opnieuw 4 bijeenkomsten georganiseerd in kader van het lerend netwerk "verbindend en herstellend schoolklimaat". Door met elkaar in dialoog te gaan over een aantal thematieken rond orde- en tuchtbeleid, inspireren scholen elkaar en wordt er dit schooljaar verder gewerkt aan de implementatie van het actieplan. Door de vrijblijvende aard van dit netwerk is het moeilijk om alle scholen en directies te activeren of blijvend te motiveren om het plan daadwerklijk in hun school toe te passen. Om hier in tegemoet te komen zou het voor de scholen duidelijker moeten zijn welke concrete meerwaarde dit actieplan en netwerk kan opleveren voor de school, de leerkachten en leerlingen.

Ouderbetrokkenheid

Uit onze analyses blijkt dat er nood is aan gerichte acties voor ouders van leerplichtige kleuters uit de derde kleuterklas en het eerste leerjaar. Het Onderwijsnetwerk Antwerpen zet in op het stimuleren van ouders om hun kinderen naar school te sturen en op het ondersteunen van kleuterscholen. Ook het bevorderen van ouderbetrokkenheid in lagere en secundaire scholen wordt ondersteund door "De Schoolbrug" als onderdeel van het Onderwijsnetwerk Antwerpen.

De Prevent-stuurgroep bevordert de wederzijdse betrokkenheid tussen ouders en school om het aantal vroegtijdige schoolverlaters te verminderen door gerichte acties op te zetten zodat ouders en scholen elkaar beter leren kennen en door scholen en schoolteams hierin te professionaliseren.

Het leertraject ouderbetrokkenheid, waarin scholen hun ervaringen delen en samen werken rond dit thema, is verder uitgebreid. Verder kunnen scholen in het schooljaar 2018-2019 opnieuw deelnemen aan dag van de ouder, als ze dit wensen. Op deze dag kunnen scholen de ouders bedanken voor hun inspanningen tijdens het schooljaar, maar het is ook eens kans om ouders te betrekken, die normaal moeilijker bereikbaar zijn. Deze contacten kunnen leiden tot een betere samenwerking tussen ouders en school, wat kan leiden tot meer ouderbetrokkenheid.

Om anderstalige ouders te betrekken bij de school van hun kinderen en de communicatie tussen de school en ouders te verbeteren is er 'Kaap'. Dit is een project, waarop lagere en secundaire scholen zich kunnen inschrijven, wanneer ze zich willen engageren om acties te ondernemen om de betrokkenheid van ouders te vergroten. Op deze scholen biedt Kaap Nederlandse les aan voor de anderstalige ouders, in de context van hun schoolgaande kinderen. In het schooljaar 2016-2017 is er een traject opgestart in 11 Antwerpse scholen en zijn er 169 ouders gestart met Nederlandse les.

5.3.2. Risicojongeren

In het rapport zien we dat er een aantal onderwijsvormen zijn waar er een groot deel van de leerlingen schoolse vertraging heeft opgelopen of ernstig spijbelgedrag vertonen. Het betreft hier vooral meerderjarige leerlingen die niet meer leerplichtig zijn in de laatste jaren van het beroepssecundair, technische secundair en deeltijdse beroepssecundair onderwijs. De kans dat deze jongeren ongekwalificeerd uitstromen is groot.

Dat dit een kwetsbare groep is, is geen nieuwe bevinding en werd al in vorige rapporten gemeld. In de vorige onderwijsmonitor werd er geopperd dat het invoeren van de kwalificatieplicht een mogelijkheid kan zijn, om jongeren te motiveren om hun attest of diploma te halen.

Daarnaast werd er al gesteld dat de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt groot is voor deze jongeren die een schoolse achterstand hebben opgelopen en niet meer leerplichtig zijn. Cijfers uit het Vlaams rapport vroegtijdig schoolverlaten bevestigen dat het aantal schoolverlaters stijgt, wanneer er minder werkzoekenden zijn per vacature. Dit is een mogelijke verklaring voor de stijging in ongekwalificeerde uitstroom in het schooljaar 2015-2016.

Het is belangrijk dat niet alleen deze groep van vroegtijdig schoolverlaters, maar alle laatstejaarsleerlingen, wanneer ze de schoolbanken verlaten voldoende geïnformeerd zijn over de werking van de arbeidsmarkt en weten wat hun kansen zijn. O.a. door samenwerking met VDAB, CLB en de talentenhuizen zet het Onderwijsnetwerk Antwerpen zich in om deze jongeren zo goed mogelijk te laten doorstromen naar werk en een warme overdracht van de school naar de arbeidsmarkt mogelijk te maken.

Sinds dit schooljaar (2017-2018) zijn onderwijs en VDAB ook gestart met het delen van data, zodat jongeren die de schoolbanken verlaten , maar geen werk vinden, begeleiding krijgen naar werk of een opleiding. Het blijft een uitdaging om verder in te zetten op warme overdracht en inspanningen te doen op het vlak van goede studie- en beroepsoriëntatie.

Leerloopbaanadviseurs

Binnen het Onderwijsnetwerk Antwerpen is er een team loopbaanadviseurs dat zich focust op jongeren tussen 17 en 25 jaar met een complexe schoolloopbaan, die een verhoogd risico lopen om ongekwalificeerd uit te stromen, die de school reeds verlaten hebben zonder een kwalificatie of jongeren die een kwalificatie hebben behaald, maar het gevoel hebben hier geen plaats mee te vinden op de arbeidsmarkt.

De leerloopbaanadviseurs ondersteunen onderwijsprofessionals en hulpverleners bij het gericht adviseren van jongeren over onderwijs- en arbeidsmogelijkheden. Ze zijn actief bezig om hun sector overschrijdend netwerk te vergroten om zo meer jongeren te bereiken.

De leerloopbaanadviseurs creëren netwerken en participeren in netwerken. Ze werken samen met scholen rond uiteenlopende leerloopbaanthema's, van kleuter- tot hoger onderwijs.

5.3.3. Brede leer- en leefomgeving

Om kinderen en jongeren maximale ontplooiings- en ontwikkelingskansen te geven moet er samen gewerkt worden met alle sectoren, domeinen en omgevingen waarin jongeren kunnen leren. Door het Onderwijsnetwerk Antwerpen wordt er dan ook ingezet op een integrale samenwerking tussen verschillende lokale organisaties om te werken aan een brede leeromgeving, waarin drempels worden verlaagd om kansen te creëren.

Door de oprichting van een team wijkverantwoordelijken is er sinds januari 2017 in iedere Antwerpse wijk een aanspreekpunt gekomen voor de scholen en buurtactoren. Het is de taak van de wijkverantwoordelijke om samen met de scholen en lokale organisaties een brede leeromgeving te creëren zodat de verschillende opvoedings- en onderwijscontexten op elkaar worden afgestemd.

Na de eerste kennismaking van de wijkverantwoordelijke met hun buurt en de lokale actoren, fungeren ze nu vooral als een aanspreekpunt voor scholen en is het hun taak om een deel van de lasten die scholen ervaren weg te nemen door verbindingen te maken met lokale partners. In de toekomst liggen hier nog kansen om meer gericht te werken aan de ontplooiingskansen van kinderen in hun wijken en om ze gekwalificeerd te doen uitstromen richting hoger onderwijs en de arbeidsmarkt.

A'rea 2020

A'rea 2020 is een grootschalig initiatief op het Kiel dat door een integrale benadering en samenwerking tussen scholen en organisaties in de wijk, alle kinderen maximaal wil ondersteunen in al hun leefwerelden. Zo wil het project alle leerlingen optimale kansen geven om zich te ontwikkelen en op lange termijn de ongekwalificeerde uitstroom doen dalen.

De keuze voor het Kiel is er gekomen na een grondige wijkanalyse en sluit aan bij de cijfers die in dit rapport worden voorgesteld en aantonen dat er een hoog aantal spijbelaars en leerlingen met een schoolse achterstand wonen in deze wijk.

Na het vastleggen van de doelstellingen en actieplannen in 2016, volgde de echte lancering van A'rea 2020 in begin 2017. Voorbeelden van gerichte projecten in samenwerking met lokale actoren van het Kiel zijn de buurtwandelingen en de boekenkaravaan. Tijdens de buurtwandelingen leren leerkrachten de buurt kennen, waarin hun leerlingen opgroeien en maken ze kennis met lokale organisaties. De Boekenkarvaan is een leesbevorderend project voor kans- en taalarme kinderen.

Omdat dit project een veranderingstraject inhoudt, kunnen we de effecten nu nog niet voldoende in kaart brengen. In de volgende onderwijsmonitors zullen we kunnen evalueren welke projecten en acties een effect hebben gehad en proberen de vertaling te maken naar andere wijken in Antwerpen.